

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

**Osaava ja avautuva Suomi
maailmantalouden murroksessa**
Suomi maailmantaloudessa -selvityksen väliraportti

Osaava ja avautuva Suomi
maailmantalouden murroksessa
Suomi maailmantaloudessa -selvityksen väliraportti

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja | 14/2004

ISBN 952-5354-56-3

ISSN 0782-6028

Painotyö: Edita Oyj, Helsinki 2004
Julkaisija: Valtioneuvoston kanslia

Julkaisija:
VALTIONEUVOSTON KANSLIA

KUVAILULEHTI
22.6.2004

Tekijät (toimielimessä: toimielimen nimi, puheenjohtaja):
Suomi maailmantaloudessa -selvitys, ohjausryhmä,
puheenjohtaja Olli Rehn, varapuheenjohtaja Anne
Brunila

Julkaisun laji:
Raportti

Toimeksiantaja:
Valtioneuvoston kanslia

Toimielimen asettamispäivä:
26.1.2004

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen):

Osaava ja avautuva Suomi maailmantalouden murroksessa – Suomi maailmantaloudessa -selvityksen
väliraportti

Världsekonomin i omvälvning – kompetens och öppenhet i Finland. Mellanrapport om utredningen
Finland i världsekonomin

Julkaisun osat:

Tiivistelmä:

Väliraportissa tarkastellaan suomalaisen työn ja tuotannon haasteita globalisaation uudessa vaiheessa.
Raportissa keskitytään korkeaan osaamiseen perustuvan talous- ja työllisyysstrategiamme
uudistamiseen ja suomalaisen yhteiskunnan avautumiseen ulkomaisille osaajille ja investoinneille.

Raportista on rajattu pois klusteri- ja toimialakohtaisia kilpailutekijöitä koskeva analyysi, energia- ja
ympäristöpolitiikan vaikutus kilpailukykyyn sekä työmarkkinoiden, palkanmuodostuksen ja pääosin
myös verotuksen uudistaminen. Näitä kysymyksiä tarkastellaan marraskuussa valmistuvassa
loppuraportissa.

Avainsanat:

talous, globalisaatio, kansainvälistyminen, kansainvälinen talous, uusi talous, työ, työllisyys, tuotanto,
strategiat, tutkimus- ja kehittämistoiminta, Suomi

Muut tiedot:

Sarjan nimi ja numero:

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 14/2004

ISSN:

0782-6028

ISBN:

952-5354-56-3

Kokonaissivumäärä:

59

Kieli:

Fi

Hinta:

Luottamuksellisuus:
julkinen

Jakaja:

Valtioneuvoston kanslia

Kustantaja:

Valtioneuvoston kanslia

TIIVISTELMÄ

Väliraportissa tarkastellaan suomalaisen työn ja tuotannon haasteita globalisaation uudessa vaiheessa. Nopeutuneen teknologisen kehityksen ja vapaaseen kauppaan perustuvan kansainvälisen markkinatalouden laajenemisen seurauksena teollisen tuotannon lisäksi myös tuotekehitys ja palvelutuotanto siirtyvät yhä helpommin halvempien tuotantokustannusten maihin. Murroksessa innovatiivisten yritysten ja osaavien työntekijöiden merkitys kasvaa. Suomi menestyy parhaiten korkean tuottavuuden osaamisyhteiskuntana.

Hallitus on asettanut tavoitteeksi 100 000 uuden työpaikan syntymisen vuoteen 2007 mennessä. On kuitenkin arvioitu, että vuosina 2002–2004 Suomessa menetetään yhteensä 50 000 teollista työpaikkaa. Vaikka palvelutyöpaikkojen lisäys on korvannut pääosin nämä menetykset, jatkuessaan kehitys johtaisi hallituksen työllisyystavoitteen etääntymiseen horisonttiin, mikä vaarantaisi hyvinvointivaltion rahoituspohjan.

Väliraportissa esitetään kasvua tukevia ja rakenteita uudistavia toimenpiteitä, jotka osaltaan luovat edellytyksiä Suomen talouden saattamiseen sellaiselle nousu-uralle, joka mahdollistaa työllisyystavoitteen saavuttamisen. Globalisaation uusi vaihe tekee entistä tärkeämmäksi työllisyysasteen nostamisen, johon tähtäävät toimet on pantava etusijalle. Lisäksi on vahvistettava osaamisen kehittämisen voimavaroja ja suunnattava ne entistä paremmin kilpailukyvyn parantamiseen. Samalla Suomen on avauduttava kansainväliselle osaamiselle ja investoinneille. Osaamisyhteiskunnan rakentaminen edellyttää työn tekemisen ja yrittämisen kannustamista keventämällä verotusta.

Väliraportissa keskitytään korkeaan osaamiseen perustuvan talous- ja työllisyysstrategiamme uudistamiseen ja suomalaisen yhteiskunnan avautumiseen ulkomaisille osaajille ja investoinneille. Raportista on rajattu pois klusteri- ja toimialakohtaisia kilpailutekijöitä koskeva analyysi, energia- ja ympäristöpolitiikan vaikutus kilpailukykyyn sekä työmarkkinoiden, palkanmuodostuksen ja pääosin myös verotuksen uudistaminen. Näitä kysymyksiä tarkastellaan marraskuussa valmistuvassa loppuraportissa.

Ohjausryhmä on päätenyt jo väliraportissaan esittämään konkreettisia toimenpiteitä, koska Suomessa on kiireellisesti toteutettava laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia, jotta välttyisimme ajautumasta näivettymisen kierteeseen ja syvään kriisiin. Globalisaatio on Suomen kaltaiselle avoimelle osaamisyhteiskunnalle ennen muuta mahdollisuus. Kilpailukyvyn jatkuva ylläpitäminen on kuitenkin elinehto menestymiselle. Maailmassa on lukuisia esimerkkejä maista, jotka ovat jämähtäneet paikoilleen, mikä on johtanut kasvun hiipumiseen ja suhteelliseen

elintason alenemiseen. Globaalin kilpailun ja nopeasti ikääntyvän väestön oloissa Suomella ei ole tähän varaa. Seuraukset olisivat kohtalokkaita yhteiskuntamme eheyden ja hyvinvointimme ylläpitämisen kannalta.

Väliraportissa esitetään suosituksia, joiden toteuttaminen edellyttää lakiuudistuksia tai talousarviopäätöksiä. Pidämme tärkeänä, että suositusten vaatimat päätökset olisivat etusijalla, kun menokehysten mukaista talousarviota valmistellaan. Monia näistä ehdotuksista on esitetty jo aiemmissa työryhmäraporteissa, mutta ne ovat syystä tai toisesta jääneet toteutumatta. Työryhmä suosittaa, että ministeriöitä pyydetään esittämään vuoden 2005 talousarviota koskevissa neuvotteluissa, miten tämän raportin toimenpidesuosituksia huomioidaan talousarviovalmisteluissa.

Kooste keskeisistä suosituksista:

1. Kasvatetaan julkisia tutkimus- ja kehitystoiminnan voimavaroja vähintään 7 prosenttia vuodessa tämän vuosikymmenen loppuun saakka. T&k-varoja on kohdistettava pitkäjänteisesti erityisesti liiketoimintaosaamisen ja palvelualueiden vahvistamiseen sekä innovatiivisten kasvuyritysten rahoitukseen.
2. Asetetaan julkisten pääomasijoitusten painopiste siemenrahoitukseen sekä kasvuyritysten rahoituksen varmistamiseen. On selvítettävä, miten julkisia pääomasijoittajia koskevaa lainsäädäntöä voidaan muuttaa niiden riskinotomahdollisuuden vahvistamiseksi.
3. Toteutetaan kiireellisesti hallitusohjelmassa sovitut toimenpiteet ulkomaisten pääomasijoitusten verokohtelun muuttamiseksi. Helpotetaan eläke- ja rahoituslaitosten mahdollisuuksia tehdä sijoituksia pääomasijoitusrahastoihin ja suoraan yrityksiin.
4. Tuetaan yritysten ja innovaatioympäristön verkottumista kasvaville markkinoille esimerkiksi innovaatiokeskusten avulla. Varmistetaan Shanghaiin Innovaatiokeskuksen käynnistäminen syksyllä 2004.
5. Vahvistetaan Suomeen suuntautuvien investointien edistämiseksi eri toimijoiden yhteistyötä sekä lisätään niiden voimavaroja. Kytetään Invest in Finlandin toiminta kiinteämmin osaksi Finpron toimintaa.
6. Edistetään ulkomaisten osaajien työllistymistä Suomeen muuttamalla työlupa- ja maahanmuuttokäytäntöjä. Helpotetaan ulkomaisten opiskelijoiden, tutkijoiden ja opettajien hakeutumista Suomeen esimerkiksi uudistamalla yliopistojen tehtävienkuvauksia ja kielitaitovaatimuksia siten, että ne edistävät pätevien ulkomaalaisten hakijoiden valitsemista.

7. Jatketaan työn verotuksen alentamista kaikilla tulotasoilla verokiilan supistamiseksi ja työn tekemisen kannustavuuden parantamiseksi. Osaamisen kannustavuutta heikentäviä korkeita rajaveroasteita on alennettava siten, että ylin rajaveroaste on korkeintaan 50 prosenttia.
8. Turvataan koulutuksen voimavarojen riittävyys yleensä sekä vahvistetaan keskeisten toimialojen kannalta tärkeitä opetus- ja tutkimustoiminnan resursseja. Tehdään tarvittavat päätökset koulutuksen kohdentamisesta uudelleen työvoimatarpeen alakohtaisten muutosten mukaisesti ja vältetään turhaa opetusohjelmien päällekkäisyyttä.
9. Parannetaan yliopistojen kykyä rakentaa kansainvälisesti kilpailukykyistä koulutusta ja yksiköitä. Lisätään yliopistojen taloudellista autonomiaa kansallisen ja kansainvälisen verkottumisen edellytysten luomiseksi sekä koulutuspalveluiden tuottamiseksi myös Suomen rajojen ulkopuolella.
10. Nostetaan kilpailukyyn kannalta keskeiset kansainväliset liikenneyhteydet etusijalle liikenneväylähankkeista päättäessä.

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	5
1 JOHDANTO	11
2 SUOMI MAAILMANTALouden MURROKSESSA	13
2.1 Globalisaation uusi vaihe	13
2.2 Murroksen haaste Suomelle	18
3 OSAAMISEN KEHITTÄMISEN VOIMAVAROJA VAHVISTETTAVA	25
3.1 Tutkimus- ja kehitystyön määrärahojen kasvu varmistettava.....	25
3.2 Pääomasijoittamisen kehittäminen	27
3.3 Palveluiden tuottavuutta parannettava	29
4 PAINOPISTE TIEDON HYÖDYNTÄMISEEN JA LIIKETOIMINTAOSAAMISEEN	33
4.1 Liiketoimintaosaamisen ja verkostoitumisen edistäminen.....	33
4.2 Innovaatioympäristön kansainvälistämiseen lisäpanoksia	36
4.3 Suomi takaisin tietoyhteiskuntakehityksen kärkeen.....	37
5 SUOMI TARVITSEE OSAAJIA	40
5.1 Ulkomaisten osaajien houkutteleva	40
5.2 Työluvut ja maahanmuuttopolitiikka.....	41
5.3 Korkean tuottavuuden osaamisyhteiskunta voi menestyä vain oikeilla kannustimilla	42
6 LAADUKAS JA AVAUTUVA KOULUTUSJÄRJESTELMÄ	46
6.1 Koulutuksen voimavarojen kohdentaminen	46
6.2 Yliopistojen on uudistuttava.....	47
7 LIIKENNEYHTEYDET KASVAVILLE MARKKINOILLE.....	50
8 TYÖLLISYYS JA KILPAILUKYKY EU:N PAINOPISTEKSI.....	52
LÄHDE- JA TAUSTA-AINEISTOA.....	55
LIITE	58

1 JOHDANTO

Pääministeri Matti Vanhasen aloitteesta valtioneuvoston kanslia käynnisti 26.1.2004 Suomi maailmantaloudessa -selvityksen, jonka tarkoituksena on etsiä vastausta siihen, millä eväillä suomalainen työ ja tuotanto pärjäävät käynnissä olevassa maailmantalouden murroksessa. Toimeksiannon mukaan selvityksessä arvioidaan, miten Kiinan ja muiden kehittyvien talouksien nopea kasvu vaikuttaa Suomen kilpailukykyyn ja työllisyyteen ja mitä tämä edellyttää elinkeino- ja työmarkkinapolitiikalta. Selvitystyön toteutuksesta tarkemmin liitteessä.

Ohjausryhmä esittää tämän väliraportin keskustelun avaamiseksi Suomen edessä olevista kansallisista valinnoista, työmarkkinajärjestöjen vuoropuhelun tukemiseksi sekä hallituksen lähiaikojen päätösten pohjustamiseksi.

Väliraportissa keskitytään korkeaan osaamiseen perustuvan talous- ja työllisyysstrategiamme uudistamiseen ja suomalaisen yhteiskunnan avautumiseen ulkomaisille osaajille ja investoinneille. Raportista on rajattu pois klusteri- ja toimialakohtaisia kilpailutekijöitä koskeva analyysi, energia- ja ympäristöpolitiikan vaikutus kilpailukykyyn sekä työmarkkinoiden, palkanmuodostuksen ja pääosin myös verotuksen uudistaminen. Näitä kysymyksiä tarkastellaan marraskuussa valmistuvassa loppuraportissa.

Ohjausryhmä on päätenyt jo väliraportissaan esittämään konkreettisia toimenpiteitä, koska Suomessa on kiireellisesti toteutettava laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia, jotta välttyisimme ajautumasta näivettymisen kierteeseen ja syvään kriisiin. Globalisaatio on Suomen kaltaiselle avoimelle osaamisyhteiskunnalle ennen muuta mahdollisuus. Kilpailukyvyn jatkuva ylläpitäminen on kuitenkin elinehto menestymiselle. Maailmassa on lukuisia esimerkkejä maista, jotka ovat jämähtäneet paikoilleen, mikä on johtanut kasvun hiipumiseen ja suhteelliseen elintason alenemiseen. Globaalin kilpailun ja nopeasti ikääntyvän väestön oloissa Suomella ei ole tähän varaa. Seuraukset olisivat kohtalokkaita yhteiskuntamme eheyden ja hyvinvointimme ylläpitämisen kannalta.

Väliraportissa esitetään suosituksia, joiden toteuttaminen edellyttää lakiuudistuksia tai talousarviopäätöksiä. Pidämme tärkeänä, että suositusten vaatimat päätökset olisivat etusijalla, kun menokehysten mukaista talousarviota valmistellaan. Monia näistä ehdotuksista on esitetty jo aiemmissa työryhmäraporteissa, mutta ne ovat syystä tai toisesta jääneet toteutumatta. Ministeriöitä pyydetään esittämään vuoden 2005 talousarviota koskevilla neuvotteluilla, miten tämän raportin toimenpidesuosituksia huomioidaan talousarviovalmisteluissa.

Tänään tarvitaan uusi kansallinen ponnistus globalisaation haasteeseen vastaamiseksi. Suomen kiistattomien vahvuuksien varaan on hyvä rakentaa tulevaisuutta, mutta itsetyytyväisyyteen ei ole varaa. Yksilö pärjää elinikäisellä oppimisella, yhteiskunta menestyy jatkuvan uudistumisen avulla.

Yhteisymmärrys on Suomelle suuri voimavara. Sen sisältöä, kuten koko yhteiskuntaa, on silti kyettävä uudistamaan, jotta suomalainen työ ja tuotanto voivat menestyä maailmantalouden murroksessa. Väliraportin tarkoitus on käynnistää keskustelua ja avata tietä uudelle yhteisymmärrykselle.

Ohjausryhmä luovuttaa kunnioittaen väliraporttinsa pääministerin käyttöön.

Puheenjohtaja	talouspoliittinen neuvonantaja Olli Rehn (VNK)
Varapuheenjohtaja	ylijohtaja Anne Brunila (VM)

Jäsenet	erityisavustaja Rurik Ahlberg (VM)
	johtaja Antti Hautamäki (Sitra)
	osastopäällikkö Hannu Kyröläinen (UM)
	johtaja Jukka Pekkarinen (PT)
	erityisavustaja Pertti Rauhio (VM)
	johtaja Veli Sundbäck (Nokia)
	alivaltiosihteeri Vesa Vihriälä (VNK)
	kansliapäällikkö Erkki Virtanen (KTM)
	tutkimusjohtaja Pekka Ylä-Anttila (Etla)

Sihteerit	projektipäällikkö Mikko Alkio (VNK)
	ylitarkastaja Jaani Heinonen (KTM)

Ohjausryhmän pysyvinä asiantuntijoina ovat toimineet:

tutkimuspäällikkö Eero Hovi (Metalliliitto)
osastopäällikkö Antti Kuosmanen (UM)

2 SUOMI MAAILMANTALouden MURROKSESSA

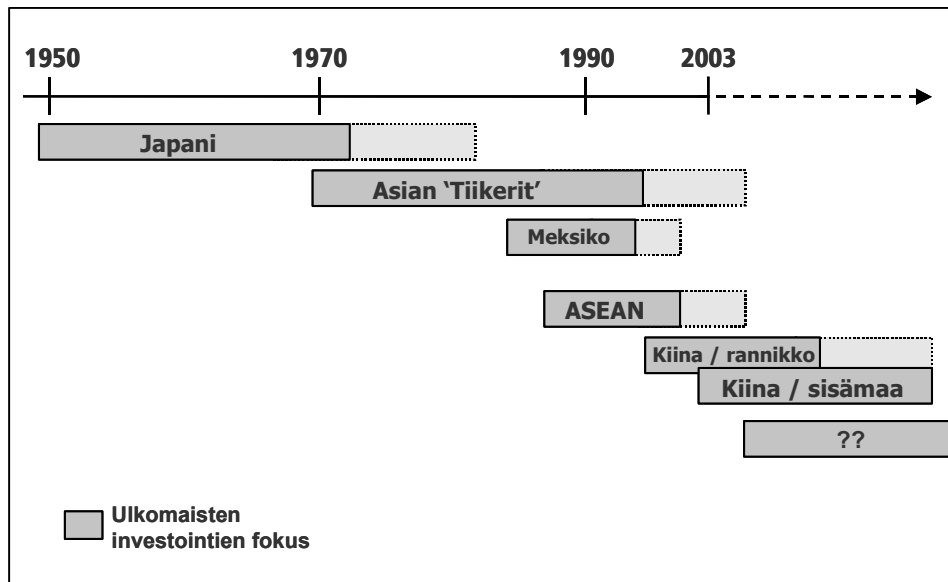
2.1 Globalisaation uusi vaihe

Globalisaatio, joka on käännetty maapalloistumiseksi, on pari vuosikymmentä vanha käsite, vaikka itse ilmiö on vanhempi. Käsitteellä on monta merkitystä. Voidaan korostaa taloudellista, kulttuurista tai poliittista maapalloistumista, jotka kaikki kytkeytyvät toisiinsa. Tässä raportissa keskitytään ensi sijassa globalisaation taloudelliseen ulottuvuuteen, koska tarkastelun kohteena on suomalaisen työn ja tuotannon pärjääminen maailmantalouden murroksessa. Emme pidä globalisaatiota staattisena lopputilana, vaan alati muuttavana teknologisten, taloudellisten ja poliittisten prosessien sarjana.

Toisen maailmansodan jälkeen kaupan ja investointien vapauttamiseen nojannut talouden kansainvälistyminen on edennyt ripeästi. On ilmeistä, että elämme parhaillaan globalisaation uutta vaihetta, joka käynnistyi 1990-luvulla. Kylmän sodan päättyminen ja sähköisen viestinnän vallankumous pohjustivat teollisen tuotannon uudelleen sijoittumista maihin, joissa edulliset tuotantokustannukset yhdistyvät yhä paremmin toimivaan infrastruktuuriin ja yhä osaavampaan työvoimaan. Eri tuotannontekijöiden painoarvo on muuttunut. Tätä maailmantalouden kehitysvaihetta leimaa sekä määrällinen että laadullinen muutos ja erityisesti osaamisen merkitys on kasvanut.

Määrällinen muutos on seurausta siitä, että viisi jättivaltiota Kiina, Intia, Brasilia, Meksiko ja Venäjä ovat viimeisen kahden vuosikymmenen aikana liittyneet osaksi avoimeen vaihdantaan ja markkinatalouteen perustuvaa maailmantaloutta. Näissä maissa on yhteensä yli 2½ miljardia ihmistä, mikä jo sellaisenaan heiluttelee maailmantalouden kehitystä, kilpailutekijöitä ja voimasuhteita. Tämä on osa Aasian puoli vuosisataa jatkunutta teollista nousua, jota on leimannut ensin Japanin, sitten ns. neljän tiikerin (Etelä-Korea, Hong Kong, Singapore ja Taiwan), seuraavaksi Asean-maiden (mm. Indonesia, Malesia ja Thaimaa) sekä viimeksi Kiinan muodostuminen maailman teollisen tuotannon voimapesäksi.

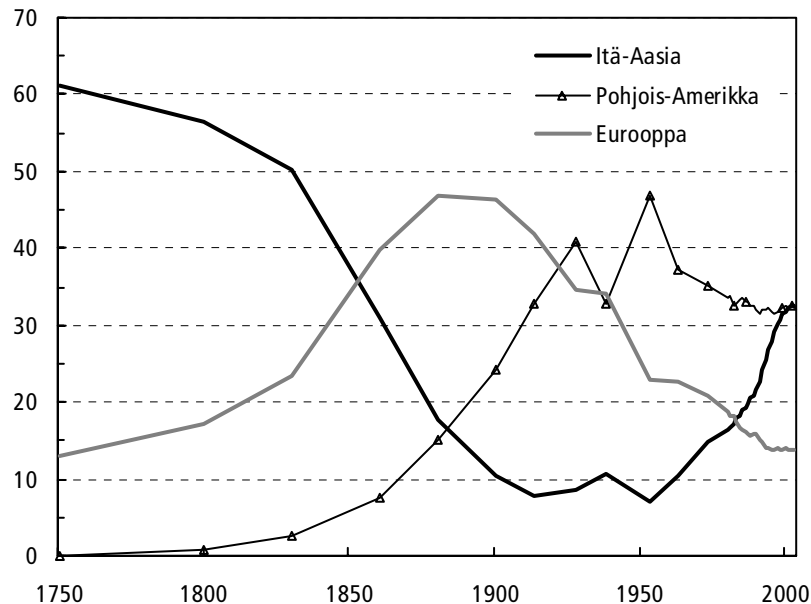
Kaavio 1 Nousevat teollisuusvaltiot maailmantaloudessa vuosina 1950–2004.

Teollisen tuotannon voimasuhteiden muutosta kuvaa se, että Itä-Aasiasta on tullut viime vuosikymmenien kuluessa maailman teollinen työpaja, jonka osuus maailman teollisesta tuotannosta on noussut 35 prosenttiin. Samaan aikaan Euroopan osuus on laskenut 13 prosenttiin. Myös suorien sijoitusten virta Itä-Aasiaan on moninkertaistunut. Niiden määrä kasvoi viisinkertaiseksi vuodesta 1990 vuoteen 2000.

Laadullista muutosta vastaavasti kuvaa se, että kyse ei ole enää vain teollisen tuotannon, vaan yhä useammin myös tuotekehityksen, yritysten tietohallinnon, rahoituksen, tuotteiden muotoilun ja palvelutuotannon siirtymisestä kehittyviin maihin. Sitä tukee yritysverkostojen synty: tavaroiden ja palveluiden tuotanto tarkoittaa yhä enemmän eri alueilla tuotettujen komponenttien ja palvelujen yhdistämistä. Tätä on vauhdittanut kuljetuspalveluiden kehittyminen ja niiden hintojen lasku. Uusi piirre on tietotekniikan siivittämä palveluhyödykkeiden sähköinen jakelu, mikä mahdollistaa työn suorittamisen periaatteessa missä tahansa maailmassa. Yhä useammin yritykset organisoituvat toimialarajat ylittäviksi verkostoiksi, joista osa kasvaa klustereiksi.

Kaavio 2 Maailman teollisuustuotannon jakauma vuosina 1750–2000.

Itä-Aasia = Kiina, Japani, Intia

Pohjois-Amerikka = Yhdysvallat, Kanada

Eurooppa = Saksa, Iso-Britannia, Ranska, Italia, Espanja, Ruotsi, Belgia, Sveitsi

Lähteet: Bairoch (1982), ETLA.

Globalisaation uusi vaihe on tukenut myönteistä kehitystä monissa maissa. Suurten kehitysmaiden teollinen nousu on vahvistanut niiden kasvua ja vähentänyt köyhyyttä. Usein väitetään, että globalisaatio olisi syy monien kehitysmaiden köyhyyteen. Väite ei saa kuitenkaan tukea tieteellisistä tutkimuksista. Pikemminkin maailmantalouden avautumisen myötä sadat miljoonat ihmiset mm. Intiassa ja Kiinassa ovat nousseet köyhyydestä. Köyhyyden poistaminen onnistuu vain talouden kasvun kautta, jota varten tarvitaan kauppaa ja investointeja.

Toisaalta teollistuneissa maissa kansainvälisen työnjaon ja teknologisen kehityksen tuoman tehokkuuden myötä monien tuotteiden hinnat ovat laskeneet ja laatu parantunut, mikä on nostanut kansalaisten elintasoja. Globalisaatio tarjoaa huomattavia hyötyjä – ainakin pitkällä aikavälillä – sekä kehittyneiden maiden, nousevien talouksien että kehitysmaiden kansalaisille.

Globalisaatioprosessi ei kuitenkaan ole ongelmaton. Siitä koituvat hyödyt voivat jakautua hyvin epätasa-arvoisesti. Huono sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin voi aiheuttaa pitkäaikaisia vaikeuksia suurelle joukolle ihmisiä sekä kehittyneissä että kehittyvissä maissa.

Presidentti Tarja Halosen johtaman ILO:n globalisaatiokomission raportti Reiluun globalisaatioon – kaikille luotava mahdollisuus (2004) tarkastelee globalisaation vaikutuksia maailmanlaajuisesti. Siinä korostetaan globalisaation suuntaamista niin, että se kunnioittaa ihmisten oikeutta työhön ja identiteettiin, velvoittaa kansallisvaltiot rakentamaan toimivat instituutiot ja oikeusjärjestelmän, perustuu selkeisiin sääntöihin, yrittäjyyteen ja tuottaviin markkinoihin sekä painottaa taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen ulottuvuuden yhdistävää kestävä kehitystä. Näiden tavoitteiden edistämiseksi Suomi toimii EU:n ohella myös Yhdistyneissä Kansakunnissa ja muissa kansainvälisissä järjestöissä. Globalisaation poliittinen ohjaus on rajattu tämän selvityksen ulkopuolelle.

Kehittyneiden maiden haasteet koskevat sopeutumista ennen kaikkea siihen, että globaaleiksi laajentuneilla markkinoilla ja nopean teknisen kehityksen myötä tuotannontekijöiden suhteelliset asemat ovat muuttuneet. Tärkeimmäksi voimavaraksi muodostuu kaikkein osaavin työvoima. Maat ja alueet kilpailevat tällaisesta työvoimasta, jonka liikkuvuus on lisääntynyt. Talouksien pitkän ajan kasvun ja menestyksen kannalta on olennaista, miten ne kykenevät luomaan, houkuttelemaan ja pitämään osaavaa työvoimaa.

Elintason nousu on sidottu työn tuottavuuden nostamiseen. Vapaakaupan oloissa tuottavuuskorjatut tuotannontekijöiden hinnat pyrkivät yhtäläistymään. Jos kehittyneiden maiden työvoima ei kykene säilyttämään tuottavuusetuaan, seurauksena on heikko reaaliensioden kehitys ja työllisyyden heikkeneminen.

Haaste ei ole ensi sijassa yritysten menestymisen haaste tai pääoman riittävän tuoton haaste. Yritykset joutuvat ja pystyvät sopeutumaan siirtämällä tuotantoa ja sijoituksia sinne, missä olosuhteet ovat edullisimmat. Haaste koskee nimenomaan työvoiman kykyä työllistyä, varsinkin hyvän ansiotason turvaavaan tuotantoon. Tätä kautta haaste kohdistuu keskeisesti myös kehittyneiden maiden hyvinvointijärjestelmiin, joiden rahoitus riippuu talouden kasvusta.

Laatikko 1. Vaatetusalan globalisaatio

Vaatetusalan globalisaatio alkoi jo 60-luvulla, kun ero teollisuusmaiden ja halvemman kustannustason maiden työkustannusten välillä kasvoi tulli-, logistiikka-, valuutta- ym. kustannuksia korkeammaksi. Eri puolilla maailmaa oli tarjolla valmistusalueita, jonne vaatteen kokoonpano saatettiin siirtää. Vapaakauppasopimukset ja muut tulliedut tekivät valmistuksen siirtämisestä edullista. Euroopassa kokoonpano ulkoistettiin lähinnä Portugaliin, Pohjois-Afrikkaan ja Turkkiin sekä Koreaan, Hongkongiin ja Macaoon. 60-luvulla Suomesta ensimmäiset kokoonpanon siirrot tehtiin pääasiassa Eurooppaan.

Ensimmäiset siirrot tekivät suuret yritykset, joilla oli kapasiteettia pystyttää tuotannon vaatima infrastruktuuri ja logistiikka. 60- ja 70-luvulla tuotannon uudelleen sijoittuminen käynnistyi siitäkin huolimatta, että tullit useimmiten rasittivat sekä raaka-ainevirtoja että valmiiden tuotteiden tuontia. Maailmankauppaa on rajoitettu kiintiöin aina 60-luvulta lähtien.

Laajin tuotannon siirtymä Suomesta ja Euroopasta ajoittui 90-luvun alkuun. Itä-Euroopan ja Baltian maista tuli nopeasti merkittävä valmistuspaikka. Halvan työvoiman ohella houkuttimena oli myös alueiden läheisyys, mikä sopi vaatemarkkinoiden muuttuneeseen toimintarytmiin.

Kiintiöinnin vähittäinen vapautuminen ja logistiikan kehitys lisäsivät Kaukoidän houkuttelevuutta. Kansainvälisten huolintayritysten läsnäolo, panostuotteiden saatavuus, tuotantolosuhteiden yleinen kehitys sekä sopimusten toimivuus tekivät mm. Kiinasta yhä kiinnostavamman valmistuspaikan.

Suomalaisten yritysten globaalia kilpailukykyä hidasti tullimuuri, jonka muualla ommellut tuotteet kohtasivat markkina-alueillamme Ruotsissa ja Euroopan unionissa ennen Euroopan unioniin liittymistä. Suomen oma tullitaso ennen yhteisöjäsenyyttä oli myös huomattavan korkea. Suomalaisten tuotemerkkien globalisoitumista on hidastanut myös Suomen vähittäiskaupan hidas kansainvälistyminen. Globaalisti pienet yritykset kohtaavat globaalin brändimainonnan, mikä on vaikeuttanut markkinoillepääsyä mm. Euroopan päämarkkinoilla.

Vaatteen kokoonpano tehdään siellä, missä se tuotekohtaisesti kokonaiskustannukset huomioon ottaen on kannattavinta. Suomessa kannattaa edelleen valmistaa tuotteita, joiden valmistamiseen menee vähän aikaa ja yksikkötyökustannus on pieni. Vastoin yleistä käsitystä pidemmälle jalostettavan tuotteen valmistus ei sen sijaan aina ole kannattavaa. Korkeat työkustannukset mahdollistavat usein vain yksinkertaisten tuotteiden valmistuksen Suomessa.

Globalisaation seurauksena vaatemarkkinoilla on vaatevalmistajan ja vähittäiskaupan roolijaon katoaminen. Kaupat teettävät omia vaatemallistojaan ja vaatevalmistajat ovat omaksuneet paitsi teettäjiä myös vähittäismyymälöidensä kautta kauppiaan roolin.

Toistaiseksi vaatteiden kokoonpanon siirtyminen ulos Euroopasta ei ole merkinnyt tekstiilivalmistuksen siirtymää. Designin vuoksi eurooppalaisia raaka-aineita suositaan. Tuonti Kaukoidästä on kuitenkin kasvamaan päin ja pelkästään Kiina yli puolet siitä, mitä tekstiilialan koneisiin vuosittain investoidaan.

Tunnettu tuotemerkki, brändi, on vaatetusalan yrityksen tärkein pääoma. Kun kokoonpanon voi ostaa, tuotemerkki ratkaisee kilpailukyyn. Siksi vaatetusalan yritykset panostavat eniten tuotemerkkinsä rakentamiseen, mikä edellyttää jatkuvaa panostusta suunnitteluun. Tuotemerkin rakentamiseen käytettävät investoinnit ovat vaateyrityksissä reaali-investointeja korkeammat.

Kolmansien maiden roolina on kokoonpano länsimaisten yritysten lukuun. Valmistusmaana Kiina säilynee houkuttelevana lähinnä muiden halvemman kustannustason maiden kustannuksella. Itä-Euroopan ja Baltian maat olivat kiinnostavia valmistuspaikkoja 10 vuotta sitten, mutta kustannukset ovat nousseet. Nyt kokoonpanopaikkoja etsitään Aasian ohella Venäjältä ja Ukrainasta.

2.2 Murroksen haaste Suomelle

Suomi on kuulunut globalisaation voittajiin. Yleensäkin pienet ja osaamiseen nojaavat avoimet taloudet ovat hyötäneet talouden kansainvälistymisestä. Suomen teollisen nousun ensimmäinen vaihe 1860-luvulta lähtien sekä sotien jälkeinen talouskasvu olivat pitkälti seurausta osallistumisesta maailmankaupan vapauttamiseen sekä myöhemmin Euroopan yhdentymiskehitykseen. Viime vuosikymmeninä talouden globalisaatio on luonut edellytykset erityisesti teknologia-teollisuuden nousulle.

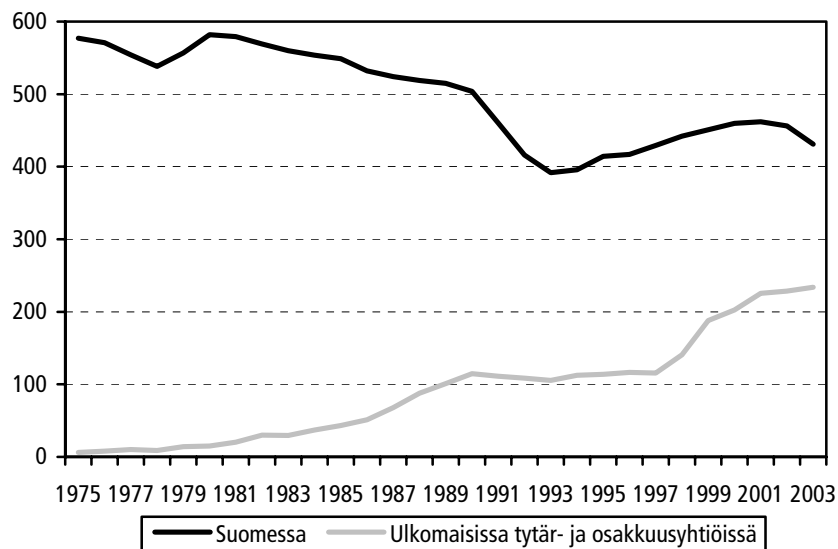
Tänään Suomi on jälleen taitekohdassa, jossa kysytään, miten saamme kaikkien suomalaisten voimavarat käyttöön. Suhteellisen hyvästä kilpailukyvyistä huolimatta kärsimme yhä korkeasta työttömyydestä, mikä hukkaa voimavaroja ja murentaa hyvinvointivaltion rahoitus pohjaa. Vastaavia tilanteita olemme kohdanneet ennenkin. 1950-luvulla silloinen jälleenrakennuksen Suomi käynnisti valtiollisen teollistamispolitiikan, jolla pyrittiin saamaan kaikki maan voimavarat käyttöön, sekä työvoima että luonnonvarat. 1980-luvun alussa ryhdyimme rakentamaan tietoyhteiskuntaa yhteisin ponnistuksin. Kaikki voimavarat, etenkin inhimillinen pääoma, haluttiin käyttöön.

Suomi kohtaa globalisaation haasteet pitkälle samalla tavalla kuin muutkin kehittyneet, korkean kustannustason maat. Pienuus ja periferisyys asettavat kuitenkin Suomen erillaiseen asemaan kuin esimerkiksi Saksan tai Ranskan. Globalisaation yksi piirre on tuotannon ja väestön keskittyminen. Suuret koti- ja työmark-

kinat houkuttelevat uutta tuotantoa ja työllisyyttä. Pienenä avoimena kansantaloutena ulkoisten olosuhteiden muutokset heijastuvat nopeasti ja voimakkaina Suomeen.

Koska Suomessa teollisuustuotannon osuus kansantaloudesta on suurempi kuin useimmissa muissa kehittyneissä maissa, sopeutumishaaste on vielä suurempi. Suomen kannalta globalisaatiohaasteen luonnetta kuvaa se, että viimeisen 15 vuoden aikana suomalaisten teollisuusyritysten henkilöstö on kasvanut ulkomaille ja vastaavasti 1990-luvun nousukauden jälkeen lähtenyt laskuun Suomessa. Tällä hetkellä suomalaisten teollisuusyritysten henkilöstöstä noin 2/3 työskentelee Suomessa ja 1/3 ulkomailla.

Kaavio 3 Suomalaisten teollisuusyritysten työpaikat Suomessa ja ulkomailla vuosina 1975–2003.

Lähteet: Suomen Pankki, ETLA.

Vallitseva taloudellinen lähtötilanne ja näköpiirissä oleva väestökehitys merkitsevät, että Suomella on erittäin vaativa tehtävä edessään. Informaatioteknologian nopean kasvun taituttua 2000-luvun alkuvuosina ja euron kurssin vahvistuttua Suomen teollisuus on menettänyt kasvun dynamiikkaansa. On arvioitu, että Suomessa menetetään vuosina 2002–2004 yhteensä lähes 50 000 teollista työpaikkaa. Pelkästään vuonna 2003 teollisuudessa oli 22 000 työllistä vähemmän kuin edellisenä vuonna. Toistaiseksi mm. veronkevennysten tukeman kotimaisen kysynnän varassa kasvanut palvelutuotanto on pitänyt kasvua yllä ja estänyt työttömyyden merkittävän kohoamisen, vaikka maailmantalouden hidas elpyminen on heijastunut vientiteollisuuden työllisyyskehitykseen. Työllisten määrä

väheni viime vuonna yhteensä 7 000:lla ja työllisyysaste putosi 0,4 prosenttiyksikköä 67,3 prosenttiin.

Tästä syystä hallituksen kuluvalle vaalikaudelle asettamaa tavoitetta 100 000 työpaikan luomisesta on äärimmäisen vaikea saavuttaa. Samalla mahdollisuudet lähestyä 75 prosentin työllisyysastetta ensi vuosikymmenen alkupuolella etäännyvät. Tämä työllisyysastetavoite on kuitenkin olennaisen tärkeä, jos haluamme säilyttää nykyisen kaltaisen hyvinvointivaltion rahoituksen kestäväällä pohjalla ikääntyvän väestön oloissa.

Hyvinvointivaltion rahoituspohjan turvaaminen edellyttää työllisyysasteen voimakkaan nousun ohella tuottavuuden nopeaa kasvua. Tämä korostaa talouden uudistumiskyvylle asetettavia vaatimuksia: on yhtä aikaa kyettävä saamaan työikäisten työpanos nykyistä laajemmin käyttöön sekä huolehdittava tuottavuuden kasvusta.

Suomen pienen ja historiallinen kokemus yhteen hiileen puhaltamisen hyödyistä auttaa sopeutumisessa. Suomi voi reagoida muutosvaatimuksiin tavalla, joka on vaikeaa monille suurille maille. Suomen korkea koulutustaso ja hyvä teknologinen osaaminen ovat vahvuuksia, jotka auttavat menestymään kovenevassakin kilpailussa.

Mutta on olemassa myös epäonnistumisen mahdollisuus. Maailmassa on kansantalouksia, joiden taloudellinen kehitys on suhteellisesti taantunut.

Jos ikääntyvässä Suomessa ei pystytä nopeasti vastaamaan uudenlaisen kilpailun haasteisiin, on täysin mahdollista ja jopa todennäköistä, että ajautumme hitaan kasvun, korkeana pysyvän työttömyyden, heikentyvien julkisten palveluiden ja suhteellisesti alenevien reaalityulojen alueeksi. Kysymys ei ole 1990-luvun alun laman kaltaisesta tilanteesta, jolloin tilanteen vakavuus ja voimakkaiden toimenpiteiden välttämättömyys oli ilmeinen. Nyt Suomea uhkaava huono kierre on hitaammin toteutuva ja samalla alkuun päästyään vain hitaasti korjattavissa.

Haasteesta selviäminen edellyttää onnistumista kahdessa asiassa.

Ensinnäkin Suomessa on pystyttävä nostamaan tuottavuutta tai – mitä emme halua – hyväksyttävä paine odotuksiamme heikompaan reaaliansokehitykseen. Tuottavuuden nostaminen puolestaan edellyttää osaamisperustan jatkuvaa vahvistamista sekä tuotanto- ja yritysrakenteiden jatkuvaa kehitystä teknologian ja markkinoiden muuttuessa.

Uudessa globaalissa työnjaossa korostuu osaamisen merkitys kansakunnan menestystekijänä. Sekä julkisen että yksityisen t&k-rahoituksen lisäämisellä voimme

pitää kärkisijamme maailmanliigassa. Samalla on arvioitava, miten saamme entistä enemmän vastinetta sille panostukselle, jonka teemme koulutukseen ja tutkimukseen. Olemme hyviä tiedon alkutuottajia, mutta globaalissa verkostotaloudessa tarvitaan entistä parempaa tiedon hyödyntämistä, markkinointia, muotoilua, brändin jalostusta – ylipäänsä parempaa liiketoimintaosaamista.

Keskeinen peruste saada yrityksiä pysymään Suomessa tai siirtymään Suomeen ovat osaavat suomalaiset työntekijät. Kiihtynyt talouden murros muuttaa voimakkaasti ammatillista rakennetta, yritysten osaamisvaatimuksia sekä perinteistä ajattelua siitä, miten, missä ja milloin työtä tehdään. Hyötyjiä ovat osaavan ja sopeutumiskykyisen työvoiman maat. Ensisijaista on pitää huoli suomalaisten työntekijöiden osaamisen kehittymisestä elinikäisellä oppimisella ja jatkuvalla koulutuksella. Samalla meidän on avauduttava ulkomaisille osaajille ja työntekijöille. Monikulttuurinen ympäristö edistää innovatiivisuutta ja luovuutta.

Pelkästään osaamisperustan vahvistaminen ei kuitenkaan riitä takaamaan tuottavuuden ja kilpailukyvyn kehitystä. Olemme tähänkin saakka olleet varsin vahvoja eräiden keskeisten osaamisen edellytysten suhteen. Tutkimus- ja kehitystoimintaan on panostettu paljon ja peruskoulutuksessa on saatu hyviä oppimistuloksia. Muutamaa sinänsä tärkeää teollisuuden alaa lukuun ottamatta tuottavuus on kuitenkin ollut korkeintaan keskitasoa. Syystä tai toisesta emme kykene käyttämään hyviäkään valmiuksiamme täysimääräisesti.

Voi olla, että ajattelemme osaamisesta liian suppeasti. Osaaminen liitetään yhä usein vain tuotteen tai palvelun tekniseen tuottamiseen. Lopputuloksen kannalta tärkeää on prosessin kaikkien toimijoiden osaaminen, mikä korostuu palvelutuotannossa. Yksi tekijä on epäilemättä kilpailun puute monilla lähinnä kotimaan markkinoihin nojaavilla toimialoilla: ei ole ollut riittävää pakkoa uudistua.

Toiseksi globalisaation uudessa vaiheessa kotimarkkinoiden ja palvelutuotannon merkitys kasvaa erityisesti työllisyyden kannalta. Työpaikkojen syntyminen edellyttää myös vähemmän koulutusta vaativien, matalankin tuottavuuden työtehtävien syntyminen ja säilymisen edellytysten parantamista. Tämä voi onnistua vain jos tällaisella työllä tuotettujen palveluiden ja tavaroiden hinta ei kohoa liian suureksi.

Samaan on päädytty myös Hollannin entisen pääministerin Wim Kokin vetämän EU:n työllisyystyöryhmän Suomea koskeissa suosituksissa. Kokin työryhmä katsoi, että Suomen tulisi muun muassa keventää palkan sivukuluja varsinkin matalapalkkaisissa työtehtävissä, uudistaa vero- ja etuusjärjestelmiä työllistämisloukkujen poistamiseksi, parantaa aktiivisen työvoimapolitiikan kattavuutta ja tehokkuutta sekä monipuolistaa elinkeinorakennettamme ja tasapainottaa aluekehitystä.

Suomi on menestynyt hyvin monissa viime vuosien kilpailukykyvertailuissa, mutta sijoitus uusimmissa vertailuissa on heikentynyt. Tähän viittaavat IMD:n (International Institute for Management Development) ja OECD:n selvitykset. Näiden kilpailukykyymittausten tavoitteena on selvittää maan reaalista tai rakenteellista kilpailukykyä. Huomionarvoista on, että kilpailukykyymittausten ja kansantalouden todellista menestymistä kuvaavan mittarin – bruttokansantuote henkilöä kohden – välillä on jatkuvasti ollut suuri ero.

Tämänkaltaisiin vertailuihin liittyvä epävarmuus on melkoisen suuri, mutta ne antavat viitteitä siitä, millaiset tekijät lukuisten kilpailukykyindikaattoreiden (IMD:n indeksissä yli 200) joukossa tukevat tai heikentävät maan kilpailukykyä. Suuri osa näistä indikaattoreista perustuu yrityskyselyyn.¹

Taulukko 1 Suomen kilpailukykyä tukevat ja sitä heikentävät tekijät IMD:n selvityksen mukaan vuonna 2004.

Suomen kilpailukykyä eniten tukevat tekijät vuonna 2004

1. Yritysten ja yliopistojen välinen tiedonvaihto on kehittyntä
2. Yritysten tietoturvasuhteet on hoidettu hyvin
3. Teknologista kehittämistä rahoitetaan riittävästi
4. Paljon T&K-henkilöstöä suhteessa väestöön
5. Korkeat Suomesta ulkomaille suuntautuvat suorat sijoitukset suhteessa BKT:hen
6. Korkeat tutkimus- ja tuotekehitykseen suhteessa BKT:hen
7. Paljon yritysten T&K-henkilöstöä suhteessa väestöön
8. Julkisten palvelujen tarjonta on poliittisesti hyvin riippumaton
9. Koulutusjärjestelmä tukee maan kilpailukykyä
10. Byrokratia on vähäistä eikä haittaa liiketoiminnan harjoittamista

Suomen kilpailukykyä eniten heikentävät tekijät vuonna 2004

1. Teollisuustyöntekijöiden korkeat kokonaispalkkakustannukset
2. Korkea kokonaisverokertymä suhteessa BKT:hen
3. Korkeat välilliset verot suhteessa BKT:hen
4. Korkea efektiivinen henkilöveroaste
5. Henkilöverotuksen korkea taso vähentää haluja työssä ja uralla etenemiseen
6. Tuotannon siirtyminen ulkomaille on merkittävä uhka
7. Osakemarkkinoiden muita maita heikompi kehitys
8. Työmarkkinat ja -säädökset eivät motivoi työtöntä hakeutumaan töihin
9. Kansallinen toimintaympäristö ei kykene houkuttelemaan ulkomaisia osaajia
10. Yrittäjyyden taso on alhainen

Lähde: IMD (2004), Etlan laskelmat.

¹ Vuoden 2004 selvityksessä yrityskyselyyn vastanneiden määrä oli 2–3-kertainen aiempiin verrattuna (noin 60 yritysjohtajaa), mikä on tuntuvasti parantanut kyselyn edustavuutta

Aiemmissa kilpailukyyselvytyksissä tuotannon siirtymistä ulkomaille ei ole nähty merkittävänä Suomen kilpailukykyä ja kansantalouden tulevaa menestymistä haittaavana tekijänä. Uusimmassa selvityksessä tämä tulee selvästi esille yritysjohtajakyselyyn perustuen. Suomi on 54:s kaikkiaan 60:stä vertailumaasta kysyttäessä, "onko tuotannon siirtyminen ulkomaille kasvava uhka kansantaloudelle?". Suomalaiset yritysjohtajat näkivät tuotannon siirtymisen merkittäväksi uhaksi kansantalouden menestymiselle. Muutos edellisvuoteen verrattuna on ollut suuri. Vuonna 2003 Suomi sijoittui vielä kahdeksanneksi tämän kysymyksen osalta.

Kysyttäessä erikseen t&k-toiminnan ja palvelutoiminnan ulkomaille siirtymisen uhkaa, vastauksissa olleet muutokset olivat vähäisempiä, mutta samansuuntaisia. Johtopäätös on, että tuotannollisten investointien kasvu ulkomailla koetaan selkeäksi ongelmaksi, vaikka kyselyajankohtana (alkuvuodesta 2004) käyty julkinen keskustelu on saattanut vaikuttaa tuloksiin. Samanlainen muutos yritysjohtajien käsityksissä on havaittavissa Ruotsissa, Itävallassa, Belgiassa, Yhdysvalloissa ja Tanskassa.

Laatikko 2. Tanska saavuttanut korkean työllisyyden ja tuottavuuden

Tanskaa pidettiin parikymmentä vuotta sitten Pohjolan sairaana miehenä. 1980-luvulla hallitus pani maan tehokuurile julkisen talouden tasapainon ja yritysten kilpailukyvyn palauttamiseksi. 1990-luvulla uudistusten painopiste siirtyi työmarkkinoille, rakennetyöttömyyden lievittämiseen.

Tänään Tanskan työttömyys on EU:n alhaisimpia. Tuottavuudessa maa on EU:n ykkösen useilla perinteisillä teollisuudenaloilla, kuten huonekalujen, vaatteiden ja instrumenttien valmistuksessa. Irlannin ohella Tanska on kyennyt yhdistämään nopean tuottavuuden kasvun korkeaan työllisyysasteeseen.

Myös Tanskassa on kärsitty teollisuuden työpaikkakadosta. Kuitenkin samanaikaisesti palvelusektorilla syntyy jatkuvasti uusia työpaikkoja. Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että Tanskassa luodaan globalisaation ansiosta lähitulevaisuudessaakin enemmän työpaikkoja kuin niitä menetetään.

Nykyinen hallitus on pyrkinyt laskemaan Tanskan perinteisesti korkeata verotustasoa. Vuoteen 2007 asti ulottuva verosopimus laskee tuloveroja 9,6 miljardilla Tanskan kruunulla. Verohelpotusten tavoitteena on lisätä työn kannattavuutta ja luoda paremmat puitteet sekä korkeasti koulutettujen ulkomaisten työntekijöiden houkuttelemiseksi Tanskaan että korkeasti koulutettujen tanskalaisten jäämiseksi maahan.

Tanskan hallitus on asettanut asiantuntijaryhmän laatimaan selvityksen siitä, miten tanskalainen työ ja tuotanto voivat menestyä globalisaation uudessa vaiheessa. Selvitys on nimeltään "Globaali Tanska". Valtioneuvoston kanslian Suomi maailmantaloudessa -hanke toimii yhteistyössä Tanskan kanssa.

Tanskalaiset arvostavat Suomen panostusta tutkimukseen ja kansallisen innovaatioympäristön kehittämiseen. Suomella taas on ilmeisesti opittavaa tanskalaisten kyvystä hyödyntää tietoa ja kaupallistaa innovaatioita.

Tanskan työmarkkinoille on tyypillistä sangen korkean työttömyysturvan yhdistäminen hyvin aktiiviseen työmarkkinapolitiikkaan. Työtä on otettava vastaan, jos sitä on tarjolla. Irtisanomissuoja on heikko. Nämä joustavat piirteet yhdistyvät vankkaan peruskoulutukseen ja korkeaan koulutusasteeseen, minkä seurauksena Tanskassa on poikkeuksellisen sopeutumiskykyinen ja -valmis työvoima. Työpaikan vaihtamisen tahti onkin Tanskassa EU:n nopeinta ja koko maailmassakin nopeimpien joukossa.

Näin on onnistuttu synnyttämään positiivinen työllisyyskierre, joka näyttää olevan kestävää laatua. Työntekijälle turvaa muutoksessa antaa tieto siitä, että työpaikan menetyksen kohdatessa hän saa korkean työttömyysturvan ja voi olla myös melko varma siitä, että sangen pian työllistyy uudelleen.

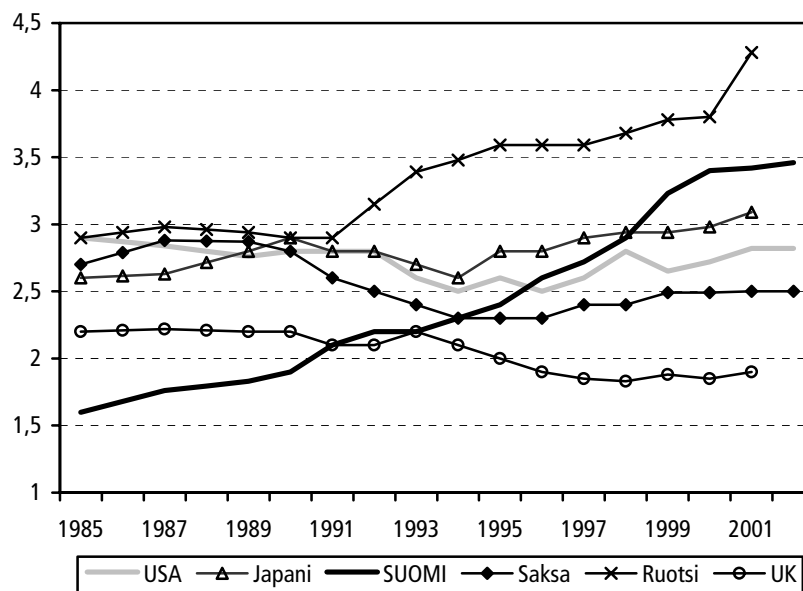
Toukokuussa 2004 asetettiin lisäksi Hyvinvointikomissio, joka etsii keinoja uudistaa Tanskan hyvinvointimallia, jotta työvoiman tarjontaa ja työllisyyttä voitaisiin parantaa, kun ikääntyminen haastaa hyvinvointivaltion.

3 OSAAMISEN KEHITTÄMISEN VOIMAVAROJA VAHVISTETTAVA

3.1 Tutkimus- ja kehitystyön määrärahojen kasvu varmistettava

Suomen keskeisenä vahvuutena pidetään innovaatiojärjestelmän toimivuutta. Tällä tarkoitetaan ennen kaikkea koulutukseen sekä tutkimus- ja kehitystyöhön suunnattuja panoksia ja eri järjestelmien vuorovaikutusta. Suomessa tutkimukseen ja tuotekehitykseen käytetyt menot ovat yhteensä noin 3,5 prosenttia bruttokansantuotteesta, mikä on maailman kärkitasoa. Myös tutkimustyötä tekevien osuus kokonaistyövoimasta on OECD-maiden suurimpia.

Kaavio 4 T&K-menojen osuus BKT:sta eräissä OECD-maissa vuosina 1985–2002, prosenttia.

Lähteet: OECD/MSTI 2003/2, European Commission/Key Figures 2003-2004 ja tilastokeskus.

T&k-panostukset eivät ole enää viime vuosina kasvaneet merkittävästi. Teknologiarahoituksen lisääminen on välttämätöntä usean vuoden reaalisen nollakasvun jälkeen. Nykyisen hallituksen tekemien päätösten mukaisesti julkiset t&k-varat ovat kääntyneet kasvuun.

Onnistuessaan julkinen tutkimus- ja kehityspanostus täydentää yksityistä toimintaa ja kannustavat yrityksiä investoimaan lisää tutkimukseen ja tuotekehitykseen. Tällä tavoitellaan työllisyyden, tuottavuuden ja talouden kasvua. Sen ehto on, että lisääntynyt t&k-panostus johtaa tuotteen tai tuotantoprosessin kaupallistamiseen. Hiljattain valmistuneessa kansainvälisessä arvioinnissa Suomen innovaatioympäristön ja -organisaatioiden on todettu toimivan suhteellisen hyvin. Julkisen tutkimusrahoituksen lisäämistä voidaankin yhä pitää yhteiskuntataloudellisesti kannattavana.

Tutkimus- ja kehitysinvestointien tuottoaste on Suomessa ollut melko korkea. T&k-investoinneilla on myös ollut vaikutusta tuottavuuskasvuun. Sekä innovaatiotoiminnan panokset että tuotokset ovat Suomessa kasvaneet selvästi OECD-maiden keskimääräistä kasvua nopeammin. Kuitenkin innovaatiotoiminnan panokset ovat kasvaneet suhteessa muihin maihin nopeammin kuin tuotokset. Tämä osoittaa, että teknologia- ja osaamispanostukset eivät ole muuntuneet toivotulla tavalla kaupalliseksi menestymiseksi.

Toimenpidesuosituksia:

- Julkisia tutkimus- ja kehitystoiminnan voimavaroja on kasvatettava vähintään 7 prosenttia vuodessa tämän vuosikymmenen loppuun saakka. Tämä edellyttää lisäystä verrattuna hallituksen tähän mennessä sopimaan 5 prosentin t&k-panosten kasvattamiseen.
- Julkista t&k-rahoitusta voidaan – valtiontalouden tiukat menokehykset huomioon ottaen – nostaa valtion omaisuuden myyntituloista saatavilla tuotoilla. Näin kertyviä varoja ehdotetaan suunnattavaksi suunnitelmallisesti vuosina 2005–2007 teknologiarahoitukseen. Varojen optimaaliseksi hyödyntämiseksi laaditaan käyttöohjelma kehyskaudelle 2005–2008.
- Lisäpanostukset on kohdistettava erityisesti niille alueille, joilla on todettu puutteita, kuten liiketoimintaosaamiseen, palvelusektorin kehittämiseen, kasvuyrittäjyyden tukemiseen ja yritysten pääsyyn kansainvälisille markkinoille.
- Tavoitteena on, että julkiset lisäpanostukset toimivat kannustimena, jotta t&k-työn osuus nousisi kokonaisuudessaan vähintään 4 prosenttiin BKT:stä. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää kuitenkin merkittäviä yksityisen sektorin t&k:n lisäpanostuksia.

- Parannetaan Tekesin innovatiivisille kasvuyrityksille suuntaamia palveluja alueilla. Julkista tutkimus- ja kehitysrahoitusta koskevat päätökset on kuitenkin tehtävä yleisin tutkimuksellisin ja liiketaloudellisen perustein, ei esimerkiksi aluepoliittisin perustein, jota varten on olemassa eri instrumentit.
- Julkisia innovaatiopolitiikan välineitä ja yritystukimuotoja on tehostettava. Julkisen tutkimusrahoituksen ja elinkeinotukien tehokkuutta ja taloudellisia vaikutuksia on selvitettävä huolellisesti ja vaikuttavuuden arviointiin luotava riittävät edellytykset.

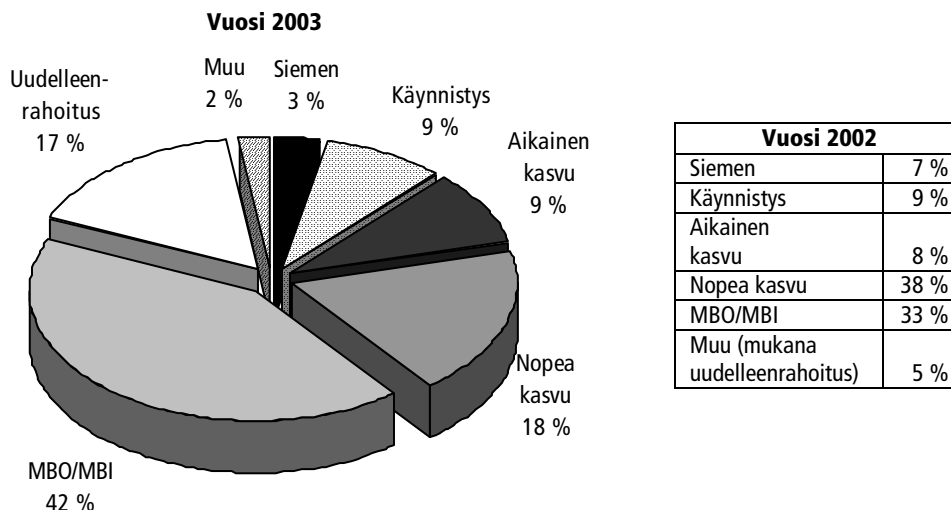
3.2 Pääomasijoittamisen kehittäminen

Teknologian kehittämisen lisäksi innovaatiopolitiikalla on vahvistettava myös sen soveltamista ja hyödyntämistä. Teknologiarahoitukseen luotu järjestelmä, kuten rahoitusjärjestelmä kokonaisuudessaankin, toimii Suomessa jo kohtuullisen hyvin. Selvitykset kuitenkin osoittavat, että nuorilla, kasvuhakuisilla ja t&k-intensiivisillä yrityksillä on keskimääräistä enemmän ongelmia rahoituksen saamisessa. Innovaatiotoiminnan rahoituksen ongelmat painottuvatkin varhaisvaiheen kasvuyrityksiin.

Pääomasijoituksella on keskeinen asema innovaatioympäristössä. Pääomasijoituksen rooli on helpottaa kehitystyön tuloksena syntyvien innovaatioiden kaupallistamista ja luoda yrityksille kasvuedellytyksiä.

Suomeen perustetaan vuosittain vain muutama sata uutta yritystä, jotka tavoittelevat merkittävää kasvua. Koska yksityisen rahoituksen määrä erityisesti siemenrahoitukseen on pysynyt edelleen kovin alhaisella tasolla, julkisten instituutioiden sijoitusten painopiste tulee olla siemenrahoituksen lisäämisessä. Tätä kautta syntyy myös laajempi pohja uusia kasvuyhtiöitä, jotka työllistävät.

Kaavio 5 Pääomasijoitusten jakautuminen vuosina 2003 ja 2002.

Lähde: Suomen pääomasijoitusyhdistys ry.

Ulkomaisten sijoittajien verokohtelu on keskeinen ongelma pääomasijoitus-toimialalla. Ulkomaista kommandiittiyhtiön osakasta verotetaan Suomessa kiinteään toimipaikan synnyttävän periaatteen nojalla riippumatta siitä, kuinka aktiivinen sijoittaja Suomessa käytännössä on. Tämä estää ulkomaisen riskirahoituksen saamisen Suomeen silloin, kun rahaston tavoitteena on houkutella yrityksiä Suomeen. Koska ulkomaisten sijoittajien asema on verotuksellisesti huono, niiden ei kannata sijoittaa Suomessa toimipaikkanaan pitävään rahastoon. Tämä on erittäin ongelmallista myös siitä näkökulmasta, että lähiaikoina oletettavissa olevan kansainvälisen sijoitustoiminnan virkoamisen myötä sijoittajien panostukset jäävät helposti suuntautumatta Suomeen.

Eläkelaitosten ja vakuutusyhtiöiden vakavaraisuusäännöksillä vaikutetaan olennaisesti siihen, miten niiden varat kohdentuvat. Lähtökohtaisesti eläkelaitosten sijoitustoiminnan on perustuttava tuottojen maksimointiin pitkällä, noin 20–30 vuoden tähtäimellä. Sijoitusaikaväli huomioiden myös pääomasijoitusrahastot toimivat hyvinä sijoituskohteina eläkevaroille.

Pääomasijoitusympäristön toimivuuteen vaikuttaa oleellisesti koko rahoitusmarkkinoiden toiminta, koska toimivat osakemarkkinat luovat keinoja sijoituksista irtaantumisiin. Helsingin ja Tukholman pörssien yhdistyminen luo mahdollisuuden pohjoismaisten rahoitusmarkkinoiden toiminnan parantamiseksi. On tärkeää hyödyntää yhdistymisen mahdollisuudet täysimääräisesti.

Toimenpidesuosituksia:

- Julkisten sijoitusten painopisteen tulee olla ennen kaikkea siemenrahoitustoiminnassa. Keskeistä on, että julkiset rahoittajat toimivat pitkäjänteisesti toimialojen kehittämistä tukien.
- Selvitetään, miten julkisia pääomasijoittajia, kuten esim. Suomen Teollisuussijoitus Oy:tä ja Finnvera Oy:tä, koskevaa lainsäädäntöä voidaan muuttaa niiden riskinottomahdollisuuden vahvistamiseksi.
- Ulkomaisten investointien kiihdyttämiseksi on pikaisesti muutettava ulkomaisten pääomasijoittajien verokohtelua jo hallitusohjelmassa sovitulla tavalla. Lakimuutos on toteutettava pikaisesti vuoden 2004 aikana, jotta suomalaisille rahastoille voidaan luoda hyvät edellytykset ulkomaisien sijoittajien pääomasijoitusten houkuttelemiseksi.
- Eläkelaitosten ja vakuutusyhtiöiden vakavaraisuussäännöksiä tulisi muuttaa siten, että se mahdollistaisi nykyistä laajemmin sijoitukset pääomasijoitusrahastoihin ja suorat sijoitukset yrityksiin tietyn eläkevastuiden katteena olevan määrän osalta.

3.3 Palveluiden tuottavuutta parannettava

Tehokkaasti toimivat markkinat luovat yrityksille paineen kehittää innovaatioita, osaamista ja uutta liiketoimintaa sekä hyödyntää olemassa olevia voimavaroja mahdollisimman tehokkaasti. Vaikka ulkomaankaupпамme on vapaata, teollisuuden ulkopuolella kansainvälisen kilpailun merkitys on vähäistä. Palvelumarkkinat ovat monilta osin yhä varsin suljetut lukuun ottamatta pankkisektoria, jossa myös tuottavuus on korkeampi.

Vähäinen panostus tuotekehitykseen ja innovaatioihin näkyy palvelutoimialojen sekä eräiden perinteisten teollisuustoimialojen suhteellisen hitaana uudistumisena ja kansainvälistymisenä. Keskeisenä syynä tähän on vähäinen kilpailu kotimarkkinoilla, mikä ei ole kannustanut samanlaiseen innovatiivisuuteen ja uusien markkinoiden etsimiseen kuin monilla menestyneillä vientialoilla. Palvelusektorin – niin yksityisen kuin julkisenkin – matala tuottavuus on koko kansantalouden ydinpulmia.

Palvelutuotanto on kuitenkin kasvanut nopeasti viime vuosina. Sitä on vauhdittanut mm. väestön alueellinen keskittyminen, ostovoiman kasvu, väestön ikääntyminen sekä yrityspalveluiden voimakas kasvu. Yksityiset palvelut ovat pysty-

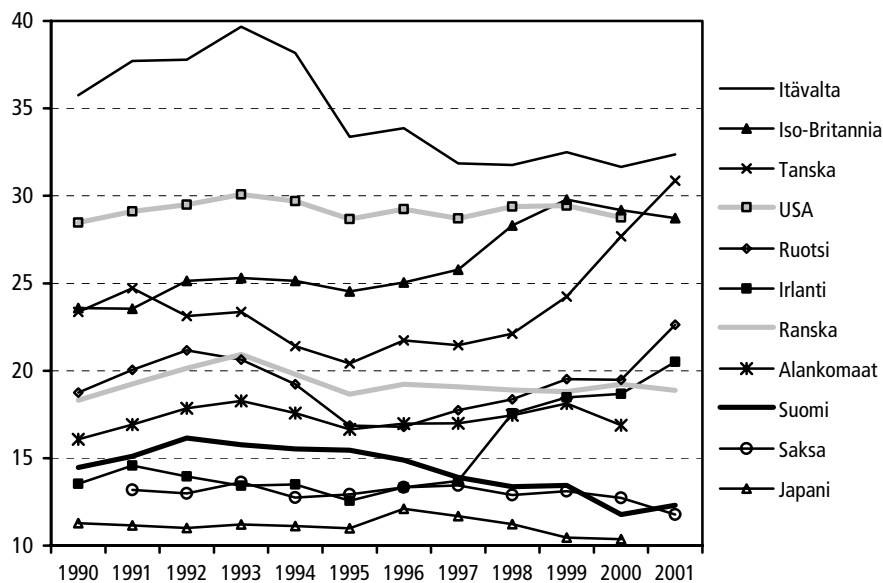
neet viime vuosina luomaan uusia työpaikkoja suurin piirtein yhtä paljon kuin on teollisuudesta samana aikana hävinnyt.

Huolimatta viime vuosien myönteisestä kehityksestä, yksityisten palveluiden osuus on Suomessa yhä OECD-maiden alhaisimpia ja meillä on verrattain vähän kansainvälisesti merkittäviä palveluyrityksiä. Palvelusektorin kehityksen esteinä nähdään korkeat työvoimakustannukset, verotus ja hallinnolliset maksut, osaa-
van henkilöstön saatavuus ja odotettavissa oleva kysynnän lisäyksen määrä kotimaassa.

Verotuksella, palkanmuodostuksella ja yleensä työmarkkinoiden toiminnalla on keskeinen vaikutus palvelusektorin kehittymiseen. Näitä kysymyksiä tarkastellaan yksityiskohtaisesti syksyllä ilmestyvän Palkansaajien tutkimuslaitoksen Maailmantalouden murros ja työmarkkinat -erillisselvityksen valmistumisen jäl-
keen hankeen loppuraportissa.

Vahvasta ICT-sektorista huolimatta Suomi on menestynyt heikosti tietointensiivisten palveluiden viejänä. Suomen onkin tavoiteltava entistä keskeisempää asemaa tietointensiivisten palveluiden tuottajana. Koska myynti- ja toimitus-
kanavat ovat pitkälti sähköiset, suomalaiset tietointensiiviset yritykset eivät kärsi vastaavasti pitkistä etäisyyksistä kuin suuri osa suomalaisista teollisuusyrityksistä.

Kaavio 6 Palvelualojen osuus viennistä vuosina 1990–2001, prosenttia.

Lähde: OECD.

Osaamisintensiivisten palveluyritysten menestymisen kannalta on ratkaisevaa se, miten ne pystyvät verkostoitumaan eli käytännössä hyödyntämään omaa ja ulkopuolelta hankittavaa innovaatiotoimintaa. Lähtökohtaisesti tämä on yksityisen sektorin palveluyritysten vastuulla. Kehitystä voidaan kuitenkin tukea valtiovallan toimin. Tässä raportissa esitetyt valtiovallan toimenpiteet kansallisen ja kansainvälisen verkostoitumisen lisäämiseksi luovat edellytyksiä myös palveluyritysten kasvulle.

Yrityspalveluiden kehitystä on vauhdittanut yritysten toimintojen nopeasti kasvanut ulkoistaminen. Nopeinta kasvu on ollut erityisesti tietotekniikkapalveluissa, mutta myös muita tukipalveluita kiinteistöjen hoidosta uuden työvoiman rekrytointiin ulkoistetaan yhä laajemmin. Ulkoistaminen mahdollistaa monissa tapauksissa merkittävien kustannussäästöjen aikaansaamisen. Ulkoistaminen mahdollistaa tiedon ja osaamisen leviämisen yritysten, toimialojen ja klustereiden kesken ja lisää näin innovatiivisuutta ja tuottavuutta.

Palveluyritysten syntyminen edellyttää toimivia markkinoita. Julkisten palveluiden avautumisella on keskeinen rooli palvelusektorin kehityksen kannalta, koska palvelujen kysyntää heikentää tällä hetkellä oleellisesti suuri julkinen sektori ja erityisesti heikot kannustimet, jotka mahdollistaisivat vastaavien palvelujen hankkimisen yksityisiltä palveluntuottajilta. Koska kilpailu julkisissa palveluissa on olematonta, palveluita tuotetaan myös tehottomasti ja niiden innovaatiotoiminta on vähäistä.

Rohkaisevia esimerkkejä kilpailuttamisen eduista palveluiden laadun ja tehokkuuden parantamiseen on saatu mm. terveydenhuollon leikkausjonojen purkamisessa. Samaa mekanismia on pyrittävä käyttämään yhä laajemmin julkisten palveluiden tuottamisessa. Tärkeimmät markkinaohjausta ja yksityistä palveluyrittäjyyttä edistävät julkisten palveluiden tuotantotavat ovat tilaaja-tuottajamalli ja palveluseteli. Tehokkuutta ja palveluiden laatua voidaan parantaa asiakkaiden valinnanmahdollisuuksia lisäämällä eri palveluiden tuottajien välillä, ulkoistamalla toimintoja ja palveluja sekä kilpailuttamalla tehokkaammin kunnallisia hankintoja.

Valtiovarainministeriön tänä vuonna valmistuvassa tuottavuushankkeessa sekä kauppa- ja teollisuusministeriön yrittäjyysohjelmassa käsitellään palvelusektorin sekä julkisten palveluiden kehittämistä. Näiden hankkeiden tuloksia ja suosituksia käsitellään marraskuussa ilmestyvässä loppuraportissa.

Toimenpidesuosituksia:

- Julkisten tutkimus- ja kehityspanosten suuntaamista palvelutuotannon kehittämiseen on lisättävä. T&k-rahoitusta on suunnattava ohjelmamekaniikan kautta palvelusektorin kehittämiseen. Tällä pyritään nostamaan palveluiden tuottavuutta ja kilpailukykyä.
- Laaditaan palveluiden kehittämisstrategia, jossa keskeisessä asemassa ovat palvelukysyntään ja kotimarkkinoiden toimintaan liittyvät tekijät. Yksityistä palveluyrittäjyyttä ei synny ilman kysyntää. Vahva palvelusektori ja uusi yrittäjyyskulttuuri tukevat viime kädessä asemaamme myös kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa.
- Monipuolisemmat julkisten palveluiden tuottamismuodot voivat toimia palvelusektoria vireyttävänä tekijänä. Valtion tulisi tukea (kuten kuntaliitosten yhteydessä) sellaista kuntien välisen yhteistyön syntyä, jolla luodaan nykyisistä julkisista palveluista aitoja, uusia palvelumarkkinoita. Kysynnän luomista helpotetaan palvelusetelin ja muiden joustavien tukimuotojen avulla.
- Aktiivisella kilpailupolitiikalla on luotava edellytyksiä tasapuolisten kilpailuolosuhteiden syntymiseksi. Niillä toimialoilla, joilla kilpailu on vielä vähäistä tai joilla valtiovallan rooli on keskeinen, edistetään markkinoiden toimintaa kilpailua lisäävillä toimenpiteillä.

4 PAINOPISTE TIEDON HYÖDYNTÄMISEEN JA LIIKE-TOIMINTAOSAAMISEEN

4.1 Liiketoimintaosaamisen ja verkostoitumisen edistäminen

Suomi on yksi maailman kärkimaita uuden tiedon ja teknologian tuottajana. Vuoden 2004 alkupuolella julkaistu teknologiabarometri antoi jälleen kerran viitteitä siitä, että emme ole pärjänneet yhtä hyvin tiedon, osaamisen ja innovaatioiden soveltamisessa. Olemme hyviä tiedon alkutuottajia, mutta meillä on puutteita innovatiivisena tiedon kaupallisena hyödyntäjänä. Kysymys on markkinoinnista, brändin jalostuksesta, muotoilusta – ylipäänsä paremmasta liiketoimintaosaamisesta.

Panosten kasvaessa on samalla on arvioitava, miten saamme teknologiarahoille entistä enemmän vastinetta. Liiketoimintaosaamista ei voida parantaa hetkessä, vaan kyse on laajasta ja monipuolisesta toimenpidekokonaisuudesta, joka sisältää tässä raportissa esitettyjä uudistuksia koulutusjärjestelmän, tutkimus- ja kehityspanosten painopisteiden sekä pääomamarkkinoiden toiminnan osalta.

Menestyminen kiristyvässä maailmantalouden kilpailussa edellyttää jatkuvaa uudistumista markkinoiden vaatimalla tavalla. Tässä kilpailussa vain kansainvälisesti kilpailukykyinen ja dynaaminen yritysten ja työntekijöiden toimintaympäristö voi menestyä. Osa toimintaympäristön dynaamisuutta on tiivis vuorovaikutus tutkimus- ja kehitystyön tekijöiden eli teknologian tuottajien ja toisaalta sen soveltajien välillä. Pienessä maassa tämän ei pitäisi olla ylivoimaista.

Myös luovuuden edistäminen yhteiskunnassa on tärkeää. Tähän voidaan vaikuttaa mm. koulutuksen ja t&k-politiikan painotuksilla. Luovuus on kaikkien toimialojen kannalta keskeinen kilpailukykytekijä. Vastuu luovan ja innovatiivisen työympäristön luomisesta on ensisijaisesti yrityksillä. On tuettava sellaisten organisaatiokulttuurien syntyä, joissa osaaminen, oivaltaminen ja innovaatiot pääsevät esille. Toiseksi luovuuden tukemissa on kysymys kulttuurialojen viennin edistämisestä. Tätä koskevaa hanketta johtaa opetusministeriö.

Innovaatiotoiminta on pitkällä tähtäyksellä menestyksestä vain sillä edellytyksellä, että yritykset pystyvät hyödyntämään osaamista. Innovaatioiden kaupallinen hyödyntäminen vaatii usein nopeaa kansainvälistymistä, jotta yritys löytää ne markkinat, joilla toiminta saadaan kannattavaksi riittävän nopeassa aikataulussa. Innovaatioiden hyödyntämiskykyyn heikentävät pienet ja vähän kilpaillut kotimarkkinamme. Kansainvälisessä kilpailussa pärjäävät tavallisesti sellaiset yritykset, jotka toimivat kotimaassaan kilpailla kotimarkkinoilla ja ovat näin valmiita kohtaamaan myös kansainvälisen kilpailun paineen.

Yritysten liiketoimintaosaamista vahvistetaan ja yrityksiä aktivoidaan verkottumaan muiden yritysten, tutkimuslaitosten, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa. Toimintaympäristön ja asiakaspalvelun parantaminen edellyttää yhteistyötä innovaatioympäristön toimijoiden, kuten Finnveran, Tekesin, Finpron, Suomen Teollisuussijoituksen, Sitran, Suomen Akatemian, Keksintösäätiön ja TE-keskusten kanssa. Yrityksiä aktivoidaan kehittämistoimintaan ja hyödyntämään uutta teknologiaa liiketoiminnassaan.

Toimenpidesuosituksia:

- Uusille yrityksille on luotava kasvualustoja pitkäjänteisillä investoinneilla teknologiakeskuksiin ja yrityshautomoihin. Tutkimus- ja kehityspanoksia suunnattaessa on otettava entistä paremmin huomioon voimavarojen ja osaamisen riittävyys myös innovaatioiden kaupallistamiseen.
- Poikkitieteellistä koulutusta ja tutkimusta lisätään yliopistojen, kauppa-korkeakoulujen ja teknillisten korkeakoulujen yhteistyötä lisäämällä esim. yhteisillä opintosuorituksilla. Selvitetään kansainvälisen liiketoimintaosaamisen opetuksen ja tutkimusyksikön perustamista.
- TE-keskusten on toimittava läheisessä yhteistyössä kansainvälisen innovaatioverkostomme, kuten Finpron, Tekesin ja Invest in Finlandin, kanssa. Lisäksi on tehostettava yrityspalveluita tuottavien organisaatioiden yhteistyötä.
- Tuetaan kansainvälisesti kilpailukykyisten kasvukeskusten vahvistumista mm. parantamalla elinkeinopolitiikan sekä tutkimus- ja koulutuspolitiikan parempaa koordinaatiota.

Laatikko 3. TRIO-toimenpideohjelma

TRIO-toimenpideohjelma on esimerkki verkottumisesta ja kehittämisstrategiasta, jolla pyritään vahvistamaan toimialan kilpailukykyä. Suomi maailmantaloudessa -hankkeeseen kuuluvalla toimialakohtaisella vuoropuhelulla tavoitellaan vastaavien yhteistyöhankkeiden syntymistä myös muille toimialoille.

TRIO-toimenpideohjelma on kansallinen Tekesin ja VTT:n tukema teknologiateollisuudelle suunnattu toimenpideohjelma, joka on tarkoitettu yritysten ja niiden verkostojen kilpailukyyn merkittäväksi parantamiseksi kansainvälistymisen, liiketoimintaosaamisen ja teknologian laaja-alaisella ja samanaikaisella kehittämisellä. Trio-ohjelmassa ovat mukana Teknologiateollisuus ry, Metallityöväen Liitto ry, Työministeriö, Työsuojelurahasto, Sitra, Finnvera Oy, Finpro, Fintra, Suomen Teollisuussijoitus Oy, PKT-säätiö ja TE-keskukset. Toimenpideohjelman johtamisesta ja toteutuksesta vastaa Teknologiateollisuus ry.

Ohjelman tavoitteena on:

- teknologiateollisuuden tuotannon kannattava kasvu, kilpailukyky ja kansainvälistyminen
- vähintään 8 % vuotuinen myynnin kasvu
- vähintään kilpailijoiden tasolla oleva kannattavuus ja vakavaraisuus (so. sijoitetun pääoman tuoton merkittävä kasvu sekä vähintään 50 % omavaraisuusaste)
- kansainvälistymisen vahvistaminen
- yritysten välistä toimintaa ja tuotteiden loppukäyttäjiä tukevien uusien palvelujen kehittäminen merkittäväksi osaksi liiketoimintaa
- jatkuva uudistuminen: tuottava ja kasvava tutkimus- ja tuotekehityspanos

Ohjelman toimenpiteet kohdistuvat erityisesti järjestelmä- ja komponenttitoimittajiin. Tuotantoa on siirretty päähankkijoilta järjestelmätoimittajille, joita Suomessa on tarpeeseen nähden liian vähän. Toimenpiteiden tavoitteena on synnyttää 20 uutta kansainväliseen toimintaan kykenevää järjestelmätoimittajayritystä, kehittää 100 järjestelmätoimittajayrityksestä strateginen päähankkijoidensa partneri ja aloittaa 200 yrityksessä kehitystyö kohti järjestelmätoimittajuutta. Lisäksi tavoitteena on, että 500 pk-yritystä kykenee uudistamaan toimintaansa, erikoistumaan teknologisesti sekä saamaan vahvan aseman kansallisissa ja kansainvälistyvissä yritysverkostoissa.

Ohjelma tarjoaa myös mahdollisuuksia kehittää uudentyypistä liiketoimintaa, joka tukee teknologiateollisuuden tuotannollisen toiminnan vahvistamista. Tämä liiketoiminta liittyy muun muassa logistisiin palveluihin, tiedon tuottamiseen ja sen jakamiseen sekä verkoston johtamisessa tarvittaviin taloushallinnon palveluihin. Ohjelman laaja toimijoiden joukko mahdollistaa monipuolisen toimenpidevalikoiman tavoitteiden saavuttamiseksi. Ohjelman volyymiksi arvioidaan 100 miljoonaa euroa ilman pääomasijoituksia. Toimenpiteiden joukkoon kuuluvat muun muassa osaamisen kehittäminen, teknologian siirto, koulutus sekä yritysten kasvamisen, kansainvälistymisen ja tässä tarvittavien investointien rahoitus.

4.2 Innovaatioympäristön kansainvälistämiseen lisäpanoksia

Yritysten toimintaympäristö on avainasemassa investointien sekä innovaatioympäristön kansainvälistymisen kannalta. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos valmistelee parhaillaan erillisselvitystä toimialojen ja klustereiden kilpailukyvyistä. Erillisselvityksessä käsitellään myös yleisiä yritysten toimintaympäristöön liittyviä kysymyksiä, joita käydään läpi loppuraportissa. Tässä yhteydessä käsitellään kii-reellisimpiä valtiovallan toimia, joilla voidaan edistää yritysten kansainvälistä verkottumista ja innovaatioympäristön kansainvälistymistä.

Osaamispohjaisena mutta suhteellisen pienenä taloutena Suomi on riippuvainen kansainvälisestä tutkimus- ja teknologiaosaamisesta. Suomen osuus globaalista tutkimus- ja kehitystoiminnan kokonaisvolyymista on alle 1 prosentti. Suomen innovaatioympäristölle on tärkeää, että sen eri toimijat ovat yhä aktiivisempia kansainvälisissä t&k-ohjelmissa ja erityyppisissä verkostoissa. Tätä kautta voidaan edistää osaamisen siirtymistä ja ulkomaalaisia investointeja Suomeen.

Ohjelmien ja verkostojen kautta omaksuttua kansainvälistä osaamista on kyettävä hyödyntämään tehokkaasti kansallisissa t&k-ohjelmissa ja hankkeissa. Suomen innovaatioympäristölle on jatkossakin varmistettava vahvat osaamisverkotot Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Japanissa. Samalla on kehitettävä uusia yhteistyöverkostoja nopeasti nouseviin teknologiakeskittymiin, kuten Kiinaan, Etelä-Koreaan ja Taiwaniin. Innovaatiokeskusten ja muiden yhteistyöverkostojen järjestelmällinen luominen kasvaville markkinoille on keskeinen osa innovaatioympäristön kansainvälistymistä.

Globalisaatio on paljon suurempi haaste suomalaiselle yhteiskunnalle kuin niille kansainvälisille yrityksille, jotka ovat sopeutuneet muutokseen. Yritykset ja niiden eri toiminnot sijoittuvat markkinoiden vaatimusten mukaisesti eri puolille maailmaa. Tämä muuttaa kansainvälisen kaupan rakennetta ja asettaa uusia haasteita kauppapolitiikan keinoin tapahtuvalle markkinoiden avaamiselle paitsi perinteisen rajasuojan myös maiden sisäiseen toimintaympäristöön liittyvän syrjinnän poistamiseksi.

Ulkomaiset investoinnit Suomeen ovat vaurauden lähde suomalaiselle yhteiskunnalle. Ulkomainen omistaja tuo yleensä tullessaan kansainväliset verkostonsa ja auttaa näin Suomessa sijaitsevia yrityksiä kasvamaan ja menestymään kansainvälisillä markkinoilla.

Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna suorien investointien osuus oli vuosina 1999–2001 selvästi alle EU:n keskiarvon. Suomesta muihin maihin suuntautuvat investoinnit olivat kaksi kertaa kotimaahan suuntautuvia investointeja suurem-

mat. Suomessa on pystyttävä nostamaan investointiastetta ja houkuttelemaan lisää ulkomaisia investointeja Suomeen.

Useissa maissa, kuten Aasian teollistuvissa maissa, edistetään voimakkaasti ulkomaisten investointien tuloa maahan. Myös teollistuneet maat pyrkivät houkuttelemaan investointeja. Useilla EU-mailla on investointeja kotimaahan houkuttelemaan pyrkivät organisaationsa, kuten Invest in Finland -toimisto Suomessa.

Toimenpidesuosituksia:

- KTM:n, Tekesin ja Finpron valmisteleva Innovaatiokeskus-pilotti Shanghaihin on toteutettava heti alkusyksystä 2004 ja sen toiminnalle kohdennetaan riittävät resurssit heti sen toiminnan aloittamisesta lähtien. Vastaavanlaisten yhteistyömallien käynnistämistä muilla kasvu- ja osaa-misalueilla on kehitettävä Shanghaista saatavien kokemusten perusteella, samoin mahdollisuuksia saada Suomeen vastaavanlaisia ulkomaisia yhteistyömalleja.
- Suomeen suuntautuvien investointien edistämiseksi vahvistetaan eri toimijoiden yhteistyötä sekä lisätään niiden voimavaroja. Kytetään Invest in Finlandin toiminta kiinteämmin osaksi Finpron toimintaa.
- KTM:n johdolla on luotava yhteinen toimintastrategia Finprolle, Invest in Finlandille, Tekesille, Suomen Akatemialle, TE-keskuksille ja ulkoasiainhallinnolle investointien houkuttelemiseksi. Keskeistä on myös suunnata ulkoasiainhallinnon voimavaroja ja toimintaa yritysten kansainvälisen verkottumisen edistämiseen ja investointien houkuttelemiseen Suomeen.
- Ulkomaisten investointien osalta on keskityttävä etenkin korkean osaamisen houkuttelemiseen Suomeen. Tästä näkökulmasta koko investointiympäristöämme on kehitettävä. Selvityksen loppuraportissa käsitellään yksityiskohtaisemmin yritysten toimintaympäristöä Suomessa ja Suomea investointikohteena.

4.3 Suomi takaisin tietoyhteiskuntakehityksen kärkeen

Suomen tuottavuus on korkea ainoastaan muutamilla toimialoilla, kuten elektroniikka- ja sähköteknisessä teollisuudessa, viestintäpalveluissa, pankki- ja vakuutuslalla sekä metsäteollisuudessa. Muissa palveluissa, perinteisessä teollisuudessa ja julkisella sektorilla se on heikko. Korkean tuottavuuden toimialoilla tuloksiin on päästy, kun toiminnot ja organisaatio on uudistettu teknologian avulla.

Matalan tuottavuuden toimialoilla uusi teknologia sen sijaan on vajaakäytössä ja synnyttää usein vain lisäkustannuksia.

OECD:n toukokuussa 2004 julkaiseman tutkimuksen mukaan Suomi on menettänyt ratkaisevasti asemiaan teknologian hyödyntämisessä kotitalouksissa, yrityksissä ja julkisessa hallinnossa. Erityisesti olemme jääneet jälkeen langattomien palveluiden, kuten langattoman laajakaistan ja kolmannen sukupolven matkaviestinnän, käyttöönotossa. OECD kiinnittää myös huomiota hallinnon heikkoon yhteistyöhön ja katsoo, että julkinen hallinto on epäonnistunut ponnisteluissaan tukea digitaalisten palveluiden käyttöönottoa.

Keskeinen tekijä Suomen menestykselle maailmantaloudessa on yritysten ja julkisen sektorin uudistaminen tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntäen. Pienten ja keskisuurten yritysten sekä perinteisen teollisuuden ja palvelualojen toimintatapojen uudistaminen teknologian avulla on välttämätöntä kustannussäästöjen saavuttamiseksi, tuottavuuden parantamiseksi ja kilpailukyvyn turvaamiseksi. Toimenpiteet ovat luonnollisesti yritysten omalla vastuulla ja uudistusten tarve syntyy kilpailun paineesta. Viranomaisten on kuitenkin tehtävä kaikkensa nopeuttaakseen kehitystä.

Julkisen sektorin toiminnan tehostaminen ja rakenteiden uudistaminen mm. tieto- ja viestintäteknologian avulla on keskeinen edellytys sille, että palveluiden kysyntä saadaan tyydytettyä ikääntymisen ja kansainvälisen verokilpailun myötä niukkenevilla voimavaroilla. Hyvinvointipalveluiden säilyttäminen on mahdollista vain julkisen sektorin tuottavuutta parantamalla. Julkisen sektorin henkilöstön eläköityminen lähivuosina antaa osaltaan tilaisuuden perusteellisiin rakenteiden ja toimintatapojen uudistuksiin.

Julkisen sektorin uudistaminen edellyttää perusteellisia muutoksia toimintatavoissa, organisaatiossa ja henkilöstön osaamisessa. Valtiovarainministeriön koordinoima julkisen sektorin tuottavuushanke on yksi keskeisimmistä toimenpiteistä, jolla pyritään nostamaan palveluiden tuottavuutta. Hallituksen tietoyhteiskuntaohjelmaan sisältyvät hankkeet valtion tietohallinnon organisoinnin virtaviivaistamisesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulutuksen palvelutuotannon uudistamisesta ovat myös erittäin tärkeitä.

Tieto- ja viestintäteknologian kehitys ja käyttöönotto etenee parhaiten markkinoiden ohjaamana. Hallituksen tulee huolehtia siitä, että markkinoilla vallitsee tehokkuuden edellyttämää kilpailua. Lisäksi markkinoiden sääntelyn on edistettävä uusien liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämistä ja varmistettava käyttäjien luottamus sähköisiin palveluihin.

Toimenpidesuosituksia:

- Vahvistetaan määrärahoja julkisen sektorin tietohallintoinvestointeihin. Ministeriöt velvoitetaan panostamaan palveluiden parantamiseen ja henkilöstön valmiuksiin käyttää ja hyödyntää teknologisia palveluita toiminnassaan.
- Hallituksen tietoyhteiskuntaohjelmalle annetaan erityistehtäväksi antaa vuoden 2004 marraskuun loppuun mennessä väliraportti julkisen hallinnon informaatioteknologian käyttöönoton tilasta sekä raportoida vuosittain valtioneuvostolle, miten julkisen sektorin tietohallinnon lisäpanostuksilla on pystytty tehostamaan teknologian hyväksikäyttöä hallinnossa.
- Tietoyhteiskuntaohjelma ohjataan selkeästi tukemaan päätavoitettaan, joka on suomalaisen kilpailukyvyn ja tuottavuuden lisääminen tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntäen. Tärkeintä on saada suomalaisen työn ja tuotannon uudistukset käyntiin yrityksissä ja julkisella sektorilla.

5 SUOMI TARVITSEE OSAAJIA

5.1 Ulkomaisten osaajien houkuttelevuus

Samalla kun pidämme huolta suomalaisen työvoiman koulutustason kehittämisestä, meidän on osaamispohjamme vahvistamiseksi avauduttava ulkomaisille osaajille ja työntekijöille. Tämä tukee myös innovaatioympäristön kehittymistä. Ulkomaiset työntekijät ovat Suomen kannalta ratkaiseva voimavara suomalaisen työvoiman ikääntyessä.

Maahanmuuttokysymystä on tarkasteltava työvoimatarpeen arvioinnin sijaan laajemmin koko kansantalouden kilpailukyvyyn vaikuttavana tekijänä. Osaavan työvoiman saatavuus vaikuttaa yritysten sijoittumiseen. Yritysten kilpailukykytekijät liittyvät innovaatioihin, osaamiseen sekä kykyyn verkostoitua ja hyödyntää uutta tietoa ja teknologiaa. Yksi innovaatioympäristön menestymisen edellytys on hyvin koulutetun työvoiman saatavuus.

Tutkijoiden kansainvälinen liikkuvuus parantaa kilpailun ja osaamisen siirtymisen kautta myös kotimaisen tutkimuksen laatua. Tutkimusohjelmien ja tutkimusorganisaatioiden avautuminen ulkomaisille tutkijoille ja tutkijaryhmille antaa myös kotimaisille eri alojen tutkijayhteisöille mahdollisuuden verkostoitua kansainvälisten huippuosaajien kanssa. Jotta Suomi voi houkutella ulkomaisia tutkimusryhmiä, meidän on pystyttävä lisäämään vetovoimatekijöitä ja toisaalta vaikuttamaan tekijöihin, jotka tällä hetkellä heikentävät Suomen houkuttelevuutta.

Selvitysten mukaan tutkijoita vetää Suomeen tutkimuksen korkea taso ja huippututkimusyksiköt, kiinnostava työ, toimiva infrastruktuuri ja turvallinen elinympäristö. Sen sijaan Suomesta tutkijoita ajaa pois tutkijanuran epävarmuus, matala palkkataso, korkea verotus, kielivaikeudet, yhteiskunnan sulkeutuneisuus ja viranomaiskäytännöt (ml. ulkomaalaislaki).

Käytännön tasolla on mietittävä niitä tekijöitä, joilla voidaan luoda ulkomaisille huippuosaajille työskentelymahdollisuuksia koulutus- ja innovaatiojärjestelmän piirissä. Tutkijoiden palkkaamisen esteeksi on koettu mm. ulkomaalaislain vaatimukset, jonka mukaan ulkomaalaisen tutkijan palkkaaminen edellyttää työvoimaviranomaisen lausuntoa siitä, ettei työhön ole mahdollista löytää suomalaista tutkijaa.

Uuden, 1.5.2004 voimaantulleen ulkomaalaislain tavoitteena on nopeampi ja joustavampi työlupamenettely. Uusi ulkomaalaislaki jättää kuitenkin edelleen paljon tilaa viranomaisten tulkinnoille eikä sen voida katsoa riittävästi tukevan osaamisperusteisen maahanmuuton kehittämistä.

Toimenpidesuosituksia:

- Suunnataan lisää opetustarjontaa ulkomaalaisille soveltuvaan koulutukseen sekä voimavaroja oppilaitosten kansainvälisten yhteistyösiteiden tiivistämiseksi ja opiskelijavaihdon edistämiseksi. Tavoitteena on, että Suomessa opiskelisi vuonna 2008 vähintään 12 000 ulkomaista opiskelijaa nykyisen 8 000 sijasta.
- Kehitetään tutkijanuran houkuttelevuutta Suomessa mm. tutkijakoulujen laajentamisella ja kansainvälisyyden lisäämisellä. Nostetaan ulkomaalaisille tarkoitettujen tutkijakoulupaikkojen määrää nykyisestä noin 300:sta noin 900 tutkijaan vuosikymmenen loppuun mennessä.
- Lisätään ulkomaisten tutkijoiden ja opettajien määrää mm. muuttamalla yliopistojen tehtävienkuvauksia ja kielitaitovaatimuksia siten, että ne edistävät pätevien ulkomaalaisten hakijoiden valitsemista.
- Poistetaan eri oppilaitosten, erityisesti korkeakoulujen kansainvälistymisen ja niiden opetuspalveluiden ulkomailta tuottamiseen liittyviä esteitä, mikä edesauttaa korkeakoulujen verkottumista.
- Pidennetään ulkomaalaisiin työntekijöihin sovellettavan alennetun verokannan kesto.

5.2 Työluvut ja maahanmuuttopolitiikka

Työperusteisen maahanmuuton lisääminen on Suomen talouden menestymisen kannalta monesta syystä keskeinen kysymys. Työvoiman ikääntymisen seurauksena työvoiman saatavuusongelmat kasvavat lähivuosina. Tällä on vaikutuksia yritysten investointihalukkuuteen sekä yleensä yritysten syntyymiseen Suomessa.

Suomalaiset yritykset kokevat ulkomaisen työvoiman työlupien hakemisen hankalaksi. Lupien käsittely kestää kauan, vaikka toisaalta työlupien kestoajat ovat lyhyitä. Tämä on omiaan heikentämään Suomen kiinnostavuutta osaavien ja liikkuvien työntekijöiden keskuudessa. Lupamenettelyä joustavoittamalla voidaanakin lisätä Suomen mahdollisuuksia kilpailussa ulkomaisesta osaavasta työvoimasta.

Maahanmuuttajien osaamista hyödynnetään liian vähän koulutuksessa ja työelämässä. Lisäksi meillä on puutteita maahanmuuttajille välttämättömän kielipetuksen sekä täydentävien opintojen järjestämisessä, mikä vaikeuttaa maahanmuuttajien sekä heidän perheidensä sijoittumista Suomeen.

Perheenjäsenten hyvinvointi vaikuttaa suuresti työpaikkamaan valinnassa. Tällä hetkellä Suomeen tulevan työntekijän perheenjäsenellä ei ole ehdotonta oikeutta saada työlupaa Suomesta. Lisäksi hakuprosessi voi viedä kohtuuttomasti aikaa. Tämä vaikuttaa kielteisesti ulkomaisen työvoiman rekrytoimiseen.

Toimenpidesuosituksia:

- Työlupamenettelyn on oltava joustavaa eikä sen tule asettaa turhia rajoitteita työlupien voimassaololle. Työlupahallinnolle on taattava riittävät voimavarat tehokkaan käsittelyn mahdollistamiseksi. Tällä hetkellä hidas käsittelyprosessi toimii esteenä ulkomaisten osaajien tulolle Suomeen lyhytaikaisille työkomennuksille.
- Helpotetaan edelleen ulkomaalaisten työntekijöiden perheenjäsenten oleskelu- ja työlupien saantia sekä opiskelumahdollisuuksia.
- Suomessa opiskelevien on voitava anoa työlupaa suoraan Suomesta ilman matkustamista takaisin kotimaahansa.
- EU:n uusista jäsenmaista tulevien työntekijöiden työluvan saantia helpotetaan jo siirtymäkauden aikana sekä harkitaan päätetyn kahden vuoden siirtymäkauden tarpeellisuutta työmarkkinoiden kehityksen ja työehtojen noudattamisen valossa.
- Parannetaan ulkomaalaisten työntekijöiden ja heidän perheidensä Suomeen asettumispalveluja, kuten kieltenopetusta ja neuvontapalveluita.

5.3 Korkean tuottavuuden osaamisyhteiskunta voi menestyä vain oikeilla kannustimilla

Suomen valitsemana strategiana on menestyä korkean tuottavuuden osaamisyhteiskuntana. Korkea tuottavuus merkitsee suurempaa lisäarvoa ja siten työntekijälle suurempaa palkkaa. Osaamisen vahvistaminen puolestaan edellyttää, että oikein viritetyt kannustimet palkitsevat koulutusta, innovatiivisuutta ja ylipäänsä hyvää suoritusta.

Kireä työn verotus ja kova progressio ovat omiaan vähentämään halukkuutta hankkia korkeampaan tulotasoon johtavaa koulutusta ja ylipäänsä taitoja, jotka parantavat innovatiivisuutta ja tuottavuutta. Kireä verotus myös heikentää Suomen houkuttelevuutta tuotannon sijaintipaikkana.

Pääoman ohella myös työvoima on nykyisin yhä liikkuvampaa. Monet maat pyrkivät hyötymään tästä aggressiivisella verokilpailulla. Vaikka verotus on vain yksi tuotannon sijoittumiseen vaikuttava tekijä, sillä voi olla ratkaiseva vaikutus silloin, kun vaihtoehtoisten sijaintipaikkojen edullisuus on muiden tekijöiden osalta likimain samanlainen.

Yritysten ja niiden pääkonttoreiden sijainnin kannalta yritysverokanta ja myyntivoittojen verokohtelu ovat keskeisiä. Suomen yritysverokanta on ollut verraten kilpailukykyinen. Vuoden 2005 alussa voimaan astuva yritysverouudistus parantaa edelleen Suomen kilpailukykyä yhteisöverokannan alenemisen ja myyntivoittojen verottomuuden ansiosta.

Globalisaation seurauksena suorittavaa mekaanista työtä siirtyy Suomesta väistämättä halvempien tuotantokustannusten maihin. Teknisen kehityksen vuoksi avainosaajien merkitys on alati kasvanut muiden tuotannontekijöiden kustannuksella. Kyky rekrytoida avainosaajia on aiempaa tärkeämpi tekijä yritysten sijainti- ja investointipäätösten kannalta. Samalla nuorempien suomalaisten ikäluokkien kansainväliset valmiudet paranevat koko ajan, mikä alentaa heidän kynnystään siirtyä ulkomaille. Siksi hyvin koulutetun työvoiman saanti on vaikea turvata pelkästään kotimaista koulutusta tehostamalla.

Työn verotus, erityisesti keskimääräistä korkeampien ansiotulojen verotus, on Suomessa kansainvälisesti vertaillen yhä ankaraa. Tämä on haitta korkean tason osaajien sijoittumiselle Suomeen. Suomalaisyritysten kokemusten nojalla ankara tuloverotus vaikeuttaa ulkomaalaisten tai ulkomaille siirtyneiden suomalaisten osaajien rekrytointia Suomeen. Kireä verotus tulee esille myös ulkomaalaisten korkeasti koulutettujen haastatteluissa Suomessa työskentelyn ongelmana.

Useat Suomeen sijoittumista haittaavat tekijät ovat päätöksenteon ulottumattomissa (työmarkkinoiden pienuus mm. ulkomaalaisten puolisoiden kannalta, syrjäinen sijainti, epäsuotuisa ilmasto, vaikea kieli). Korkea verotus yhdistyneenä nuorempien ikäluokkien aiempaa suurempaan liikkuvuuteen korostaa kannustintekijöiden merkitystä.

Osaajia ei kuitenkaan ole vain kapea siivu yrityksen ylimmissä portaissa, vaan nykyisin osaajia on koko henkilöstö, ainakin menestyvässä yrityksessä. Osaamisen kannustimissa on siksi kysymys paljon laajemmasta ryhmästä kuin vain korkeasti koulutetuista henkilöistä. Kun rakennemuutos on kovaa ja teknologinen

kehitys nopeaa, työelämän muutokset kaikissa ammattiryhmissä muuttuvat koko ajan ja työpaikat ovat epävarmempia kuin ennen. Tällöin korostuu koulutuksen ja työelämän vaatimien taitojen jatkuva kehittäminen kaikissa ammattiryhmissä ja koulutustasoilla.

Työhön kohdistuva verotus – verokiila bruttotyövoimakustannusten ja nettoansioiden välillä – vaikuttaa työllisyyteen sekä työvoiman kysynnän että tarjonnan kautta. Verotuksen suurimmat ongelmat näyttävät liittyvän kahteen seikkaan.

Yleensä korkea työn verotus ja varsinkin korkeimmat rajaveroasteet palkkaja-kauman yläpäässä heikentävät Suomen kiinnostavuutta osaajien työpaikkana. Lisäksi kova progressio on omiaan heikentämään kannustimia investoida inhimilliseen pääomaan ja vähentää osaajien tekemää työtuntien määrää. Ylin rajaveroaste on nykyisin 54 prosenttia, jonka lisäksi tulevat työntekijän eläkemaksut. Jos katsotaan koko verokiilaa ja lasketaan mukaan välilliset työnantajamaksut ja arvonlisävero, työvoimakustannusten rajaveroaste ylittää jo hyvin matalilla tulotasoilla – puolet keskipalkasta – 50 prosentin tason eli julkinen sektori hyötyy tuottavuuskasvusta yritystä ja sen työntekijöitä enemmän. Suuremmilla palkkatasoilla julkisen sektorin osuus syntyneestä lisäarvosta nousee jopa 70 prosenttiin.

Presidentti Ahtisaaren asettama työllisyystyöryhmä esitti yksimielisesti jo vuonna 1994 korkeimman rajaveroasteen laskemista 50 prosenttiin. Saman tavoitteen esitti myös valtiosihteeri Raimo Sailaksen johtama työllisyystyöryhmä vuonna 2003 ja VM:n tuloverotuksen kehittämistyöryhmä vuonna 2002.

Osaajien verotukseen tuntuva keventäminen, mitä korkean tuottavuuden osaa-misyhteiskunnan rakentaminen edellyttää, voi kuitenkin johtaa merkittävään verotulojen menetykseen. Tämä johtuu siitä, että osaajien sijoittumiseen ei voida vaikuttaa vain korkeinta marginaaliveroa alentamalla, vaan sijoittumispäätösten kannalta tulee alentaa myös keskimääräistä veroastetta.

Toiseksi suuria ongelmia liittyy matalapalkkaiseen työhön, jonka hinta muodostuu suomalaisessa sopimus- ja verotusjärjestelmässä helposti tuottavuuteen nähden liian korkeaksi. Keskimääräiseen tuottavuuden kasvuun perustuvat palkkojen yleiskorotukset ja suhteellisen suuri verokiila ovat nostaneet matalapalkkaisen työn hinnan liian korkeaksi, jotta siihen kohdistuisi riittävästi uusia työpaikkoja synnyttävää kysyntää. Tämä on ongelma monissa vähemmän koulutusta vaativissa palvelutehtävissä.

Matalan tuottavuuden työn syntyedellytysten parantaminen on yhtä lailla välttämätöntä työllisyyden kannalta. Asiaa koskevaa ratkaisua valmistellaan parhailaan valtiovarainministeriössä, joten tässä väliraportissa ei tehdä sitä koskevia esityksiä.

Palkanmuodostusta, verotusta ja muita työteon kannustimiin vaikuttavia tekijöitä käsitellään tarkemmin loppuraportissa, jonka tueksi laadittavat erillisselvitykset valmistuvat syyskuussa. Tässä väliraportissa kiinnitetään kuitenkin jo huomiota keskeisimpiin verotusta koskeviin tekijöihin, jotka vaikuttavat osaamisstrategian onnistumiseen.

Toimenpidesuosituksia:

- Työn verotuksen alentamista kaikilla tulotasoilla on jatkettava verokiilan supistamiseksi ja työn tekemisen kannustavuuden parantamiseksi. Työn, yrittäjyyden ja osaamisen kannustimet vaikuttavat myös Suomen kiinnostavuuteen dynaamisena investointikohteena.
- Osaamisen kannustavuutta heikentäviä korkeita rajaveroasteita on alennettava siten, että ylin rajaveroaste on korkeintaan 50 prosenttia.

6 LAADUKAS JA AVAUTUVA KOULUTUSJÄRJESTELMÄ

6.1 Koulutuksen voimavarojen kohdentaminen

Kilpailu osaavasta työvoimasta asettaa merkittävän haasteen koko koulutusjärjestelmällemme. Suomen menestys perustuu tulevaisuudessakin laaja-alaiseen koulutusjärjestelmään, joka pystyy uudistumaan uuden toimintaympäristön vaatimalla tavalla. Kansainvälisissä vertailuissa Suomen koulutusjärjestelmä on menestynyt hyvin. Tästä huolimatta koulutusjärjestelmämme vaatii uudistumista.

Yritysten kilpailutilanteen muuttuminen maailmantalouden murroksen seurauksena muuttaa voimakkaasti työmarkkinoita. Yhä useammat työt edellyttävät jatkuvaa uuden oppimista, laajempaa osaamista ja vuorovaikutustaitoja. Kehityksen seurauksena ammatista toiseen siirtyminen yleistyy entisestään. Kun vuosina 1990–1995 ammattia vaihtoi noin 20 prosenttia työvoimasta, vuosina 1995–2000 ammattia vaihtoi jo 34 prosenttia työvoimasta. Globalisaatio onkin haaste koko koulutusjärjestelmälle.

Korkean ja laaja-alaisen osaamisen tason turvaaminen sekä koulutuksen työelämävastaavuuden ja vaikuttavuuden parantaminen peruskoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen kautta on välttämätöntä.

Toimenpidesuosituksia:

- Turvataan koulutuksen voimavarojen riittävyys ja opettajien edellytykset laadukkaaseen opetukseen.
- Perustutkintojen osalta on kehitettävä koulutuksen ohjaus- ja rahoitusjärjestelmää niin, että se tukee koulutuksen kohdentumista paremmin aloille, joilla on työvoimatarvetta, vaikka se vaatisi merkittäviäkin muutoksia olemassa oleviin painotuksiin.
- Luodaan edellytyksiä elinikäiseen oppimiseen ja uudelleen kouluttautumiseen mm. koulutuspalveluiden paremmalla tuotteistamisella. On hyödynnettävä uusinta teknologiaa ja pyrittävä yhdistämään joustavalla tavalla yksityinen sekä julkinen rahoitus kysyntää vastaavien räätälöityjen koulutuskokonaisuuksien rakentamiseksi.

- Kehitetään yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, TE-keskusten ja muiden toimijoiden yhteistyöllä valtakunnallinen koulutuspankkijärjestelmä, josta yritykset ja työntekijät voivat koota koulutuspalveluita haluamallaan tavalla, tietäen miltä osin julkinen sektori osallistuu ko. koulutuksen rahoitukseen.
- Parannetaan ammattikorkeakoulujärjestelmän laatua mm. poistamalla opetusohjelmien päällekkäisyyksiä ja koulutustarjonnan sirpaleisuutta sekä lisätään kansainvälisiä verkottumismahdollisuuksia. Ammattikorkeakoulujen Itä- ja Kaakkois-Aasian yhteistyöverkostoa on hyödynnettävä täysimääräisesti Suomen ja Aasian maiden ammattikorkeakoulujen yhteistyön tiivistämiseksi.

6.2 Yliopistojen on uudistuttava

Suomi käyttää kansantulostaan opetukseen yhtä paljon kuin OECD-maat keskimäärin. Yliopistojen oppilasmäärät ovat kuitenkin viime vuosina kasvaneet mm. teknisillä aloilla, mikä on johtanut oppilas/opettaja -suhteen kasvuun. Korkeakoulujen määrärahojen lisäys ei ole vastannut opiskelijamäärien kasvua ja oppilaskohtaiset määrärahat ovat pienentyneet.

Suomalaiset yliopistot eivät voi tällä hetkellä kilpailla täysimääräisesti ulkomaiden yliopistojen kanssa kansainvälisillä koulutus- ja tutkimusmarkkinoilla, koska yliopistoja koskeva lainsäädäntö estää monessa suhteessa koulutuspalvelujen tai tutkimustulosten taloudellisen hyödyntämisen. Yliopistoilta puuttuvat kannustimet rekrytoida ulkomaisia opiskelijoita. Muut Pohjoismaat ovat tältä osin muuttamassa lainsäädäntöään. Suomi ei ole pystynyt myöskään viemään koulutuspalveluitaan tai rakentamaan riittävän toimivia yhteistyöverkkoja, jotka vahvistaisivat pitkällä tähtäyksellä suomalaista osaamisyhteiskuntaa.

Yliopistojen taloudellista autonomiaa on lisättävä. Rehtoreiden neuvoston mukaan ”yliopistojen taloudenpidon keskeisenä ongelmana tällä hetkellä on kyvyttömyys toimia kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla, missä Suomi on jo ajautumassa sivuraiteelle kilpailtaessa EU:n ulkopuolelta tulevista opiskelijoista sekä koulutusvientiä tukevia yhteysverkkoja rakennettaessa”. Tarvittavia päätöksiä yliopistojen taloudellisen toimintavapauden ja kansainvälistymisen edellytysten parantamiseksi ei ole tehty eivätkä ne sisälly myöskään eduskunnan nyt käsittelemään yliopistolakiin. Yliopistojen on mahdotonta kehittyä pelkästään valtion tilivirastoina.

Kaikki maailman kärkiyliopistot ovat taloudellisesti suhteellisen itsenäisiä. Sen sijaan keskushallintojohtoiset, tiukkoihin vuosibudjetteihin sidotut yliopistot eivät ole menestyneet yhtä hyvin. Vaarana on, että Suomen jäykkä korkeakoulujärjestelmä estää suomalaisten yliopistojen kehittymisen maailman huippuyliopistojen joukkoon niilläkin sektoreilla, joilla meillä on olemassa kansainvälisesti huippuosaamista pitkän koulutusperinteen, korkeatasoisen tutkimuksen tai yritysmaailman synnyttämänä.

Taloudellisen itsehallinnon puute heikentää yliopistojen kykyä toteuttaa myös perustehtäviään. Kyse ei ole vain huippuosaamisen tukemisesta, vaan dynaamisen tutkimus- ja tiedeilmapiirin luomisesta, jolla on välittömiä vaikutuksia perusopetuksen ja perustutkimuksen tasoon.

Yliopistojen itsehallinnon lisääminen ei poista valtion tilaaja-asemaa. Valtio voi tulevaisuudessakin määritellä päälinjat sen suhteen, minkälaista koulutusta yliopistojen on tuotettava. Taloudellinen itsehallinto luo kuitenkin mahdollisuuksia uudenlaiseen verkottumiseen niin tiede- kuin yritysmaailman kanssa sekä edellytykset korkeatasoisten koulutuspalveluiden viennille.

Ehdoton lukukausimaksukielto on erityisen ongelmallinen kansainvälisten jatkokoulutusohjelmien kannalta. Lukukausimaksukiellosta johtuen voimavarat laadukkaiden jatkokoulutusohjelmien organisoimiseen ovat rajalliset. Toisaalta maksuttomuus saattaa – edellä mainituista syistä – olla opiskelijalle merkki huonompilaatuisesta koulutuspalvelusta.

Toimenpidesuosituksia:

- Vahvistetaan keskeisten toimialojen kannalta tärkeitä opetus- ja tutkimustoiminnan resursseja.
- Parannetaan yliopistojen kykyä rakentaa kansainvälisesti kilpailukykyistä koulutusta. Kansallista, suhteellisen hajanaista korkeakoulujärjestelmää kehitettäessä varmistettava mahdollisuudet huippuosaamisen kehittymiseen.
- Lisätään yliopistojen taloudellista autonomiaa kansallisen ja kansainvälisen verkostoitumisen edellytysten luomiseksi sekä koulutuspalveluiden tuottamiseksi myös Suomen rajojen ulkopuolella. Varmistetaan jatkossakin korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yritysten välinen hyvä yhteistyö.
- Vahvistetaan yliopistojen ammattimaista johtamista ja kehittämistä.

- Mahdollistetaan innovaatiotoiminnan tulojen ohjaaminen suoraan yliopistoille ja niiden menestyville yksiköille.
- Yliopistojen taloudellisen autonomian kehittäminen vaatii oikeushenkilö-
aseman luomista yliopistoille. Lisäksi on kehitettävä toiminnan kannalta
tarkoituksenmukaisia organisaatiomuotoja (yhtiöittäminen, rahastot,
työnjako yliopistojen ja välittäjäorganisaatioiden välillä) koulutus- ja tut-
kimuspalvelujen jatkojalostamista ja kaupallista hyödyntämistä varten.
- Painopistealueeksi on otettava koulutuspalveluiden kansainvälinen tuot-
teistaminen erityisesti niillä aloilla, joilla Suomessa on huippuosaamista.
Taloudellisen itsehallinnon myötä avautuvilla mahdollisuuksilla on aktiivi-
sesti haettava kansainvälisiä yhteistyökumppaneita sekä pyrittävä myös
itse tuottamaan koulutuspalveluita maailman uusissa kasvu- ja osaamis-
keskittymissä.
- Yliopistolainsäädäntöä on muutettava tavalla, joka mahdollistaa maksu-
jen perimisen nykyistä joutavammin jatkokoulutusohjelmista siten, että
maksut korvattaisiin suomalaisille opiskelijoille esimerkiksi opintoetuuk-
sia nostamalla.
- Kansainvälisten kilpailumahdollisuuksien paranemisen myötä yliopistojen
on osallistuttava nykyistä useammin kansainvälisiin arviointeihin sekä
opetuksen ja tutkimuksen laadun parantamiseen tähtäävään toimintaan.

7 LIIKENNEYHTEYDET KASVAVILLE MARKKINOILLE

Suomi sijaitsee maantie- ja merikuljetusten kannalta 2–3 päivää kauempana päämarkkinoilta kuin keskieurooppalaiset kilpailijat. Suomelle on ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että ulkomaankaupan kuljetusten käytettävissä ovat riittävän korkeatasoinen infrastruktuuri ja tehokkaat kuljetuspalvelut, joilla kompensoidaan maantieteestä johtuvia kuljetusten lisäkustannuksia. Kyse on sekä kotimaan infrastruktuurista että yhteyksistä ulkomaille.

Teollisuutemme kilpailukykyyn vaikuttaa oleellisesti useissa EU-maissa käyttöön otettavat liikenteen hinnoittelujärjestelmät, joiden tavoitteena on maantieliikenteen ruuhkien vähentäminen. On huolehdittava, että tavaraliikenteen infrastruktuurimaksut pidetään kohtuullisina ja kilpailuedellytykset tasapuolisina. Syrjäisen sijainnin ja pitkien etäisyyksien tuoma lisäys kuljetuskustannuksiin ei saa muodostua teollisuus- ja perustuotannon esteeksi.

EU:n laajentuminen lisää kilpailua kuljetusmarkkinoilla. Toimivat kuljetusmarkkinat tukevat kaupan ja teollisuuden kilpailukykyä. Kuljetus- ja terminaalitoimintaan pääsyn pitää olla vapaata kaikille edellytykset täyttävillä yrityksille. Kilpailuilla markkinoilla toimiessaan kuljetusalan yritykset joutuvat jatkuvasti tehostamaan toimintaansa ja ottamaan uudet innovaatiot nopeasti käyttöön.

Liikenneväylien kehittämistä käsitelleen ministerityöryhmän helmikuussa 2004 valmistuneessa mietinnössä esitettiin hallituskaudella aloitettavaksi noin miljardin euron edestä uusia investointeja eli saman verran kuin keskimäärin aiemmillä hallituskausilla.

Liikenne- ja viestintäministeriössä toimii parhaillaan työryhmä, joka laatii kehitysohjelman, jonka tavoitteena on osana EU:n ja Venäjän taloudellista yhteistyötä vahvistaa Suomen logistista asemaa ja potentiaalia. Suomen kautta Venäjälle kuljetettavien tavaravirtojen tulevaisuuden kehitys riippuu suurelta osin suomalaisten yritysten tarjoamista lisäarvopalveluista sekä länsimaisille että venäläisille asiakkaille. Suomen omien investointien kannattavuus riippuu kuitenkin ratkaisevalla tavalla siitä, kuinka Venäjän liikenneinfrastruktuuri saadaan toimimaan tehokkaammin. Venäjän liikenneväylien käyttöä haittaavat paitsi väylien heikko kunto myös liikenteen säätelyn ja hallinnon ongelmat.

Suomen kautta kulkevan transitoliikenteen vahvuustekijä on jatkoyhteys Siperian rataa pitkin Kaukoitään. Siperian radan merkitys Euroopan ja Aasian välisessä liikenteessä kasvaa koko ajan. Rautatieyhteyden vahvuus on nopeudessa. Rautateitse päästään keskimäärin 16 vuorokauden kokonaiskuljetusaikaan, kun meritse aikaa kuluu kaksi kertaa niin paljon.

Aasia on tällä hetkellä maailmantalouden nopeimmin kasvavia alueita, jonne myös Euroopan yritykset ovat suuntautumassa. Yritykset sijoittavat toimintojaan sinne ja kauppavaihtokin kasvaa. Sen seurauksena kuljetusyhteyksien parantaminen Euroopan ja Aasian välillä on tullut tärkeäksi. Lentoliikenteen osalta sekä henkilö- että tavaraliikenteen tarjonta on keskeisessä asemassa. On pyrittävä kaikin tavoin edistämään monipuolisten yhteyksien syntymistä.

Toimenpidesuosituksia:

- Kilpailukyvyn kannalta keskeiset kansainväliset liikenneyhteydet nostetaan etusijalle liikenneväylähankkeista päättäessä.
- Erityinen painopiste on oltava Venäjän ja sitä kautta Aasian liikenne- ja kuljetusyhteyksien vahvistamisessa.
- Suomen kilpailukyvyn näkökulmasta on välttämätöntä, että Keski-Euroopan kuljetusyhteydet tehostuvat. Kuljetusyhteyksien tehostamiseksi on luotava kilpailua eri kuljetusmuotoihin.

8 TYÖLLISYYS JA KILPAILUKYKY EU:N PAINOPISTEEKSI

Euroopan unioni on käyttänyt viime vuosina runsaasti aikaa ja energiaa institutionaalisten ongelmien ratkaisemiseen. Samaan aikaan Euroopan taloudet ovat jääneet jälkeen muista suurista talousalueista, Aasiasta ja Pohjois-Amerikasta. Tällä hetkellä Eurooppa, varsinkin euroalue, on maailmantalouden hitaimmin kasvava alue. Samalla globalisaation uusi vaihe aiheuttaa eurooppalaiselle yhteiskuntamallille mittavia sopeutumispaineita.

Toisaalta unionin laajeneminen Keski- ja Itä-Eurooppaan voi vahvistaa koko Euroopan asemaa teollisen tuotannon sijaintipaikkana. Yritysten verkottuminen helpottuu sisämarkkinoiden ja yhteisen kauppapolitiikan ja aikanaan euroalueen laajenemisen myötä. Useille suomalaisillekin yrityksille Keski- ja Itä-Eurooppa on vaihtoehto Aasialle kokoonpanotuotannon sijaintipaikkana, mikä vahvistaa mahdollisuuksia säilyttää tutkimusta, tuotekehitystä ja korkean jalostusasteen tuotantoa Suomessa. Tämä on Suomen osaamisstrategian ja yritysten kilpailukykyyn kannalta tärkeä seikka.

Euroopan unionin vastaus globalisaation haasteeseen on Lissabonin strategia, jonka tavoitteena on vahvistaa kasvua ja kilpailukykyä, jotta syntyisi uusia työpaikkoja ja voidaan ylläpitää sosiaalista eheyttä. Lissabonin tavoitteet ovat oikeita, mutta sen toteutuksessa on suuria heikkouksia varsinkin jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvissa asioissa. Toisaalta strategia sisältää keskenään ristiriitaisia tavoitteita, mikä on estänyt keskittymisen kilpailukykyyn ja työllisyyteen.

EU:n toiminnan painopisteitä arvioidaan tarkemmin loppuraportissa, jossa on mahdollista ottaa huomioon Wim Kokin johtaman Lissabonin strategian arviointiryhmän työn tulokset. Suunta on kuitenkin jo nyt selvä. Kilpailukyky on unionin avaintavoite ja uusien työpaikkojen lähde. Siksi työllisyys, kasvu ja kilpailukyky on nostettava Suomen EU-politiikan ensisijaisiksi painopisteiksi. Suomen on itse oltava valmis uudistuksiin ja toimittava niiden puolesta unionissa. Näin voimme vaatia tarvittavia uudistuksia myös muilta jäsenmailta ja koko unionilta.

EU:lla on maailman laajin kauppasopimusten verkosto, jolla edistetään yritysten markkinoillepääsyä ja investointiedellytyksiä ja joka takaa tavaroiden ja palvelujen mahdollisimman häiriöttömän liikkumisen EU-maiden yritysten ja niiden kauppakumppanien välillä. EU:n kilpailukykyyn ja markkinoiden houkuttelevuuden turvaamiseksi tarvitaan unionitason toimenpiteitä niin yhteisen kauppapolitiikan piiriin kuuluvissa asioissa kuin muissakin taloussuhteisiin liittyvissä kysymyksissä. Erityistä painoa tulisi antaa EU:n taloussuhteiden tiivistämiseksi keskeisten kauppakumppanien, kuten Yhdysvallat, Venäjä ja Kiina, kanssa.

Tutkimuksen ja innovaatioiden edistämisessä EU tuottaa lisäarvoa. On kehitettävä Eurooppaa kohti yhtenäistä, tiiviissä vuorovaikutuksessa toimivaa tutkimus-aluetta, jolla on yhteydet muihin globaaleihin tutkimus- ja kehitystoiminnan keskuksiin. Eurooppalaisen tutkimusalueen tavoitteena on tutkijajoukon yhä laajempi liikkuvuuden edistäminen. Jäsenvaltioiden on nostettava t&k-panosten määrä Lissabonissa sovittuun yli 3 prosenttiin bruttokansantuotteesta.

EU:n sisämarkkinoiden sääntely on auttanut muuttamaan kansallisia rakenteita kilpailukykyä edistäviksi. Palveluiden sisämarkkinoiden toteutuminen vaatii vielä toimenpiteitä.

EU-lainsäädäntö on yhä turhan usein jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen summa eikä suinkaan sisämarkkinoiden kilpailukykyyn kannalta paras mahdollinen vaihtoehto. On tärkeää keventää EU-lainsäädäntöä ja parantaa sen toimivuutta.

Tiivis vuorovaikutus maailman kasvukeskusten kärkitutkijoiden ja yliopistojen kanssa parantaa tutkijoiden osaamista, luo uusia verkostoja, edistää kansainvälistymistä sekä tutkimuksen ja kehitystoiminnan vaikuttavuutta. Toisaalta Euroopan ongelmana on liiankin suuri liikkuvuus Euroopasta ulos. Aivovuodon estämiseksi Euroopan on pystyttävä tarjoamaan yliopistotiedemiehille ja tutkijoille kunnon toimintaympäristö ja kilpailukykyiset edut.

Kokonaisuus on EU:ssa enemmän kuin osiensa summa: koko Euroopan talous saisi uutta kasvuvoimaa kaikkien jäsenmaiden toteuttamista uudistuksista.

Toimenpidesuosituksia:

- Lissabonin strategian väliarvioinnissa kasvu, kilpailukyky ja työllisyys on nostettava selvästi sen toteuttamisen painopisteeksi. Samasta syystä strategian seurantajärjestelmää on yksinkertaistettava.
- Kilpailukykyneuvoston roolia on vahvistettava lainsäädännön kilpailukykyvaikutusten arvioinnissa. Uuden komission yksi päätehtävistä on monimutkaisen yhteisösääntelyn yksinkertaistaminen.
- Suomen on täysimääräisesti hyödynnettävä EU:n piirissä tapahtuvaa tutkimus- ja kehitystyötä. Unionin voimavaroista yhä suurempi osa on kohdennettava tutkimus- ja kehitystoimintaan. Unionin tutkimuspolitiikan on ensisijaisesti tuettava kasvua ja Euroopan globaalia kilpailukykyä.
- Painopisteen on oltava sellaisissa eurooppalaisissa projekteissa, joihin jäsenmailla ei ole yksin resursseja tai joissa monien eri jäsenmaiden osallistuminen tuottaa lisäarvoa.

- Euroopan eri alueiden kilpailukykyä voidaan parantaa Suomen mallin mukaisella yliopistojen ja yritysten välisellä tiiviillä yhteistyöllä sekä alueellisten osaamiskeskusten ja tutkimuksen huippuyksiköiden perustamisella. Tätä kehityssuuntaa on tuettava myös eurooppalaisesti sekä edistettävä rajat ylittävää osaamiskeskusten yhteistyötä.
- Palvelukaupan kehittäminen edellyttää turhan kansallisen byrokratian ja lupamenettelyiden keventämistä, mihin komission palveludirektiivi antaa hyvän pohjan. Direktiivi edistää varsinkin pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia hyödyntää paremmin sisämarkkinoiden tarjoamia mahdollisuuksia.

LÄHDE- JA TAUSTA-AINEISTOA

Akava (2004), *AKAVA ja globalisaatio*, 16.3.2004

Allen, T. (toim.) (2003), *Askelmerkit tulevaisuuteen, Suomi 2015-ohjelman lopputraportti*, Sitra

Dicken, P. (2003), *Global Shift: Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century*, Sage Publications

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (2003), *Yrityspalveluiden kasvu, kansainvälistyminen ja kilpailukyky*, Etlan keskusteluaiheita no. 880.

European Private Equity and Venture Capital Association (2004), *Benchmarking European Tax and Legal Environments*

Euroopan komissio (2003), *Jobs, jobs, jobs: Creating more employment in Europe*. Report of the Employment Taskforce chaired by Wim Kok.

Euroopan komissio (2004), *An Agenda for a Growing Europe*, Report of an Independent High-Level Study Group, André Sapir.

Euroopan komissio (2004), *Lisbon Strategy, Structural indicators*, 16.3.2004

Euroopan komissio (2004), *Lisbon Strategy, Presidency Conclusions*, 25–26.3.2004

Euroopan komissio (2004), *Lisbon Strategy, Spring Economic Forecasts 2004–2005*, 7.4.2004

Forsander A. – Raunio, M. – Salmenhaara, P. – Helander, M. (2004), *Sykettä ja suvaitsevaisuutta. Globaalin osaamisen kansalliset rajat*. Edita, Helsinki.

Hautamäki, A. – Lemola, T. (toim.) (2004), *Suomi uuteen nousuun, Innovaatiot ja osaaminen huipputasolle*, Sitra

Hernesniemi, H. – Lammi, M. – Ylä-Anttila, P. (1995), *Kansallinen kilpailukyky ja teollinen tulevaisuus*, Etla ja Sitra, Taloustieto Oy

Himanen, P. (2004), *Globaali tietoyhteiskunta: Kehityssuuntia Piilaaksosta Singaporeen*, Teknologia katsaus 155/2004, TEKES

Hjerpe, R. – Kiander, J. (2004), *Technology Policy and Knowledge-Based Growth in Small Countries*, VATT-tutkimuksia 110

Hyytinen, A. – Pajarinen, M. (toim.) (2003), *Financial Systems and Firm Performance, Theoretical and Empirical Perspectives*, ETLA

- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2002), *Teknologisen tutkimus- ja kehitystoiminnan rahoitusta koskevaa lainsäädäntöä valmistelleen työryhmän muistio, työryhmä- ja toimikuntaraportteja 2/2002.*
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2003), *Suomen kilpailukyky ja toimintaympäristöt – kansainvälinen vertailu*, julkaisuja 6/2003.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2004), *Yrittäjyyden toimintaympäristö – lainsäädäntö*, raportteja 2/2004
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2004), *Esitys toimintalinjaukseksi ulkomaisten investointien edistämiseksi: työryhmämietintö*, julkaisuja 6/2004
- Koski, H. – Rouvinen, P. – Ylä-Anttila, P. (2002), *Mitä uudesta taloudesta jäi?*, Edita
- Kurjenoja J. (2004), *Suomen asema palkkaverottajana*. Kansainvälinen palkka-vertailu. Verotietoa 41, Veronmaksajain Keskusliitto.
- Mankinen, R. – Rouvinen, P. – Ylä-Anttila, P. (2002), *Palveluiden tuottavuus – kilpailu ja teknologia muuttavat rakenteita*, Etlan keskusteluaiheita no. 829
- Moisala, J – Uusitalo, R. (2004), *Palkka- ja tuloerot EU-maissa*, Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia
- OECD (2004), *An Emerging Knowledge-Based Economy in China?*, STI Working Papers
- OECD (2004), *ICT Diffusion to Business: Lessons so far*, 18.5.2004
- Oxford Analytica Ltd (2004), *China: A Five Year Outlook*
- Pakarinen, M. (2004), *Monikulttuurisuus ja tietoyhteiskunta*, Sitra
- Ruckenstein, M. (toim.) (2004), *Työpaikkana maailma: Lähtijöiden näkökulmia globaaliin talouteen*, Sitran julkaisusarja 263, Edita
- Siivonen, V. – Martikainen, T. (2004), *Palvelut, innovaatiot ja julkinen ohjaus*, Palvelutyönantajat
- Sitra (2003), *Tulevaisuuden tekijät - Suomi 2015, Parasta ennen 01.01.2015.*
- Siuruainen, E. (2004), *Valtion teknologiarahoituksen alueellinen hyödyntäminen*, Selvitysmiehen loppuraportti, KTM 2004
- TEKES (2002), *Teknologiarahoituksen tulokset ja vaikutukset, Ylihuomisen kilpailukyky ratkaistaan tänään*

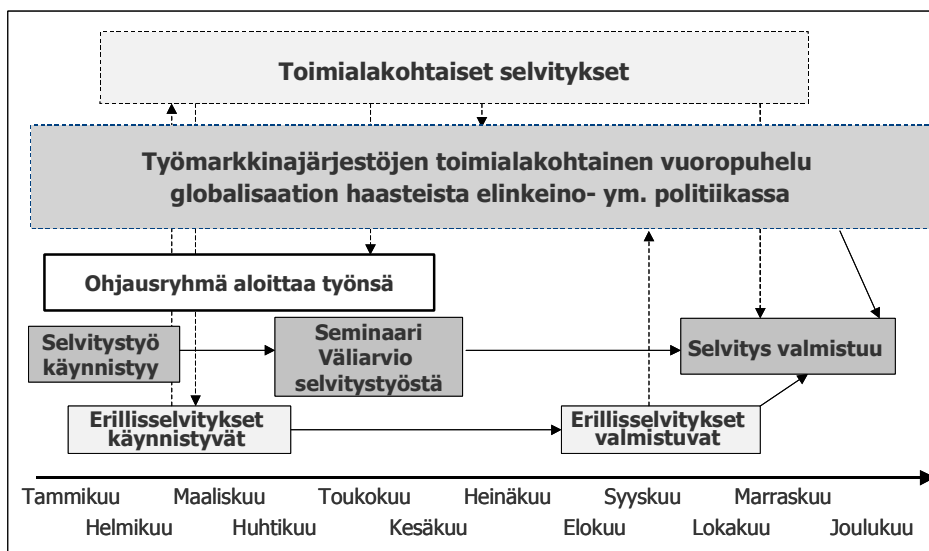
- TEKES (2003), *Alueiden elinvoima syntyy innovaatioista*
- Tekniikan Akateemisten Liitto (2004), *Teknologiabarometri*, 14.1.2004
- Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (2003), *Teollisuuden ulkomaantoiminta: Löytyykö kasvu kehittyviltä markkinoilta?*
- Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (2003), *Maahanmuuttopolitiikka ja yritysten työvoimatarpeet*
- Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (2004), *Menestyvä Suomi*, Teollisuuden kannanotto globalisaatioon ja Suomen tulevaisuuteen
- Valtion tiede- ja teknologianeuvosto (2003), *Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen*, Helsinki
- Valtiovarainministeriö (2003), *Hyvinvointipalvelujen turvaaminen*, julkaisu 4/2003
- Valtiovarainministeriö (2004), *2000-luvun kasvupolitiikan haasteet*, julkaisu 1/2004
- Väyrynen, R. (1999), *Suomi avoimessa maailmassa. Globalisaatio ja sen vaikutukset*, Sitran julkaisusarja 223, Taloustieto
- Väyrynen, R. (2001), *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*, Sitran julkaisusarja 239, Gaudeamus
- Wilenius, M. (2004), *Luovaan talouteen*, Edita
- World Commission on the Social Dimension of Globalization (2004), *A Fair Globalization. Creating Opportunities for All*, ILO, Geneva

LIITE

Suomi maailmantaloudessa -selvityksen valmisteluprosessi ja suhde muihin Suomessa käynnissä oleviin globalisaatioselvityksiin

Selvitys toteutetaan yhteistyössä ministeriöiden, tutkimuslaitosten, työmarkkinajärjestöjen ja yritysmaailman kanssa. Työtä johtaa pääministerin asettama ohjausryhmä. Selvityksen loppuraportti, joka valmistuu marraskuussa, perustuu erillistutkimuksiin ja toimialaselvityksiin. Selvityksen rinnalla on käynnistetty työmarkkinajärjestöjen toimialakohtainen vuoropuhelu elinkeino- ja työmarkkinapolitiikan kehittämiseksi.

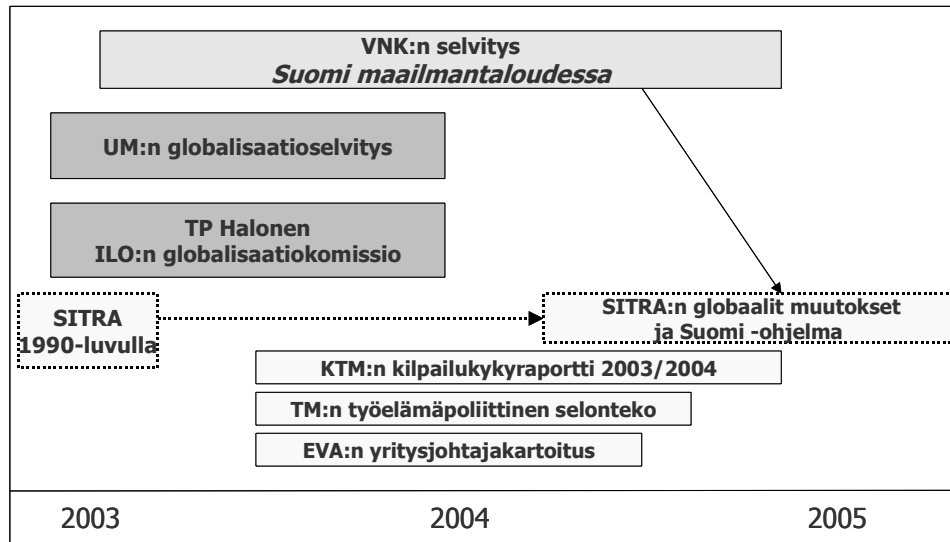
Kaavio 1 Suomi maailmantaloudessa -selvityksen valmisteluprosessi

Väliraporttia valmisteltaessa on otettu huomioon, että hallituksen politiikkaohjelmissa on tehty tärkeää työtä Suomen menestymiseksi maailmantalouden murroksessa, eikä ole ollut tarpeen tehdä päällekkäistä työtä niiden kanssa. Väliraportissa käsitellään hallituksen yrittäjyys-, työllisyys- ja tietoyhteiskuntaohjelmiin kuuluvia konkreettisia politiikkalinjauksia vain silloin, kun ohjausryhmä on katsonut, että niitä on jatkossa tarkennettava tai jos ne ovat muutoin relevantteja väliraportin sisällön kannalta.

Suomi maailmantaloudessa -selvityksen valmistelu etenee rinnan ulkoministeriön globalisaatioselvityksen kanssa, joka valmistuu ja annetaan eduskunnalle syksyllä 2004. UM:n selvitys käsittelee Suomen toimintalinjaa globalisaation poliittisessa hallinnassa.

Kaavio 2 Suomessa käynnissä olevia globalisaatioselvityksiä

VNK:n ja UM:n selvitykset täydentävät toisiaan, sillä Suomi maailmantaloudessa -selvityksen näkökulma on Suomen menestys siinä globalisaation määrittämässä toimintaympäristössä, johon Suomi UM:n selvityksen mukaisilla linjavalinnoilla pyrkii vaikuttamaan. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen viitekehyksen muodostaa myös tasavallan presidentti Tarja Halosen johtaman Kansainvälisen työjärjestön ILO:n asettaman globalisaatiokomission loppuraportti, jossa hahmotellaan oikeudenmukaisen globalisaation periaatteita. Lisäksi on syytä mainita erikseen Sitran, useiden ministeriöiden ja viranomaistahojen sekä monien työmarkkinajärjestöjen laatimat selvitykset, joita tässä väliraportissa ja yleensä selvityksessä hyödynnetään.

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
p. (09) 16001 | (09) 57811
f. (09) 1602 2165
s-posti kirjaamo@vnk.fi
www.vnk.fi/julkaisut